

ISSN 3083-5836 (PRINT)
ISSN 3083-5844 (ONLINE)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

Серія 18

Право

Випуск 46

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

Витяг з реєстру суб'єктів у сфері медіа-реєстрів. Ідентифікатор медіа R30-01419
(рішення № 932 від 28.09.2023 року)

Журнал включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України
зі спеціальностей D8 – Право, K9 – Правоохоронна діяльність, D9 – Міжнародне право
на підставі Наказу МОН України від 09.02.2021 № 157 (додаток 4)

Науковий журнал включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Статті у виданні перевіряються на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Офіційний сайт видання: www.chasopys.law.npu.kiev.ua

Мова видання: українська, англійська, іспанська, італійська, німецька, польська, словацька, угорська,
французька, чеська

Рекомендовано рішенням Вченої ради Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 4 від 30 жовтня 2025 року)

Головний редактор:

В. Ю. Стеценко – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін, Український державний університет імені Михайла Драгоманова.

Редакційна колегія:

- Б. І. Андрусишин** – доктор історичних наук, професор; заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, Український державний університет імені Михайла Драгоманова;
- В. В. Белєвцева** – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач науково-дослідної лабораторії правових проблем та юридичної відповідальності у сфері цифровізації, Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»;
- К. І. Беляков** – доктор юридичних наук, професор, завідувач науково-дослідного відділу, Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»;
- С. В. Білозьоров** – кандидат юридичних наук, доцент, заступник директора навчально-наукового інституту № 2, Національна академія внутрішніх справ;
- М. Ю. Віхляєв** – доктор юридичних наук, професор, заступник директора, Видавничий дім «Гельветика»;
- П. В. Горінов** – кандидат юридичних наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту права та політології, Український державний університет імені Михайла Драгоманова;
- О. С. Дніпров** – доктор юридичних наук, професор, ректор, Київський національний університет будівництва та архітектури;
- Ярослав Добковскі** – габілітований доктор права, професор, завідувач кафедри адміністративного права та науки про адміністрацію Факультету права та адміністрації, Вармінсько-Мазурський університет в Ольштині (Республіка Польща);
- О. Д. Довгань** – доктор юридичних наук, професор, радник при дирекції інституту, Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»;
- І. В. Зозуля** – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правоохоронної діяльності, Харківський національний університет внутрішніх справ;
- О. О. Золотар** – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач науково-дослідного сектору прав і безпеки людини в інформаційній сфері, Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»;
- І. Ф. Корж** – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач науково-дослідної лабораторії військового права, права національної та міжнародної безпеки, Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»;
- М. О. Ларкін** – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності, Запорізький національний університет;
- А. О. Монаєнко** – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, головний науковий співробітник Інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України;
- С. І. Москаленко** – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін, Український державний університет імені Михайла Драгоманова;
- Н. М. Опольська** – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри публічно-правових дисциплін, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського;
- В. Г. Пилипчук** – доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України, директор, Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»;
- В. В. Тильчик** – доктор юридичних наук, професор, проректор з наукової роботи, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»;
- О. В. Токарчук** – доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України.

НЗ4 **НАУКОВИЙ ЧАСОПИС** Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 18. Право. Журнал / М-во освіти і науки України, Український державний університет імені Михайла Драгоманова – Випуск 46. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2025. – 46 с.

УДК 06

У статтях розглядаються актуальні проблеми наукових досліджень докторантів, аспірантів, викладачів вищих навчальних закладів та співробітників наукових установ України, у яких висвітлюються актуальні теоретичні, наукові та науково-методичні проблеми правових наук.

© Автори статей, 2025
© Редакційна рада, 2025

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2025.46.01>**Боровик А. В., Ковальчук Д. А.****АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АСПІРАНТУРИ В УКРАЇНІ**

У статті здійснено науково-описове дослідження адміністративно-правового регулювання аспірантури (підготовки докторів філософії) в Україні. Розкрито актуальність проблеми формування якісних наукових кадрів та роль державного регулювання цього процесу. Проведено аналіз вітчизняних досліджень з відповідної тематики. Визначено систему нормативно-правових актів, що регулюють діяльність аспірантури: закони, підзаконні акти (постанови КМУ, накази МОН, стандарти НАЗЯВО тощо). Окреслено основні тенденції розвитку правового регулювання аспірантури – євроінтеграційні зміни, запровадження нових процедур атестації, адаптація в умовах воєнного стану. Встановлено причинно-наслідкові зв'язки нормативних нововведень (скорочення строків навчання, вимог до публікацій, обмеження на вступ у 2024 р. тощо) та їх вплив на підготовку науковців. Зроблено висновки щодо сучасного стану адміністративно-правового забезпечення аспірантури та визначено перспективні напрями подальших досліджень (удосконалення стимулів для молодих учених, підтримка наукових керівників, запозичення кращих практик ЄС у сфері PhD-підготовки).

Ключові слова: аспірантура, адміністративно-правове регулювання, доктор філософії, підготовка наукових кадрів, законодавство про вищу освіту, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.

Аспірантура (підготовка докторів філософії) є основною формою підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів в Україні. Від ефективності функціонування аспірантури залежить відтворення інтелектуального потенціалу держави, розвиток її науки та інновацій.

Адміністративно-правове регулювання аспірантури становить сукупність обов'язкових норм та процедур, що визначають організаційно-правові засади функціонування закладів вищої освіти і наукових установ у сфері підготовки докторів філософії. Воно охоплює порядок вступу до аспірантури, організацію освітнього процесу та наукової роботи, процедури атестації здобувачів, визначає їхні права й обов'язки, а також встановлює вимоги до змісту, форми та результатів освітньо-наукової програми.

Як зазначає Н. Вавіліна, належне правове забезпечення мало б сприяти підвищенню якості досліджень молодих учених і відповідати потребам суспільства й економіки в висококваліфікованих кадрах. Натомість існують нагальні проблеми: скорочення кількості аспірантів і захистів дисертацій, бюрократичні перепони та застарілі вимоги, недостатні стимули для талановитої молоді залишатися в науці [13, с. 16].

Особливо актуальними стали ці питання в контексті реформування вищої освіти за європейськими стандартами та в умовах сучасних викликів для України. Відтак постає проблема оцінити сучасний стан адміністративно-правового регулювання аспірантури в Україні, виявити його прогалини й суперечності та окреслити можливі шляхи вдосконалення.

Адміністративно-правове регулювання аспірантури в Україні здійснюється багаторівневою системою нормативних актів. Базовий рівень – закони України, якими визначено правові та організаційні основи функціонування системи підготовки наукових кадрів.

Ключовим є Закон України «Про вищу освіту» 2014 року. Він уперше ввів у національний освітній простір ступінь доктора філософії (PhD) як третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти, що замінив науковий ступінь «кандидат наук» [1].

Закон визначає аспірантуру (ад'юнктуру – у військових закладах) основною формою підготовки докторів філософії, встановлює загальні вимоги до вступу, строків навчання та захисту дисертацій. Зокрема, нормативний строк підготовки PhD в аспірантурі незалежно від форми навчання становить 4 роки [1].

Також закон передбачає створення у закладах вищої освіти (ЗВО) спеціалізованих вчених рад для захисту дисертацій та встановлює, що присудження наукових ступенів здійснюється

закладом вищої освіти (науковою установою) відповідно до порядку, визначеного Кабінетом Міністрів (ст. 6, 7, 9, 26 Закону «Про вищу освіту») [1].

Інші нормативно-правові акти законодавчого рівня також виступають важливим елементом системи адміністративно-правового регулювання підготовки докторів філософії в Україні, доповнюючи та конкретизуючи її окремі аспекти в межах загальної правової конструкції освітньо-наукового рівня вищої освіти.

Так, Закон України «Про освіту» 2017 р. окреслює загальні принципи державної політики у сфері освіти, зокрема принцип академічної доброчесності, який безпосередньо стосується й аспірантів та їх наукових керівників (ст. 42 визначає поняття академічного плагіату та відповідальність за нього) [2].

Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» 2015 р. регулює питання державної атестації наукових кадрів, містить норми про підтримку молодих вчених, стипендії аспірантам, та визначає повноваження центральних органів виконавчої влади у сфері підготовки наукових кадрів (ст. 17, 18) [3].

Вказані закони сформували концептуальну та інституційну основу для системного реформування аспірантури, спрямованого на її гармонізацію із вимогами та принципами Європейського простору вищої освіти і наукових досліджень.

Наступним рівнем є підзаконні нормативні акти, передусім постанови Кабінету Міністрів України (КМУ), що конкретизують положення вищезгаданих законів.

Важливе значення має Постанова КМУ від 23 березня 2016 р. № 261, якою затверджено «Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)». Цей Порядок деталізує процедури функціонування аспірантури: вимоги до вступу, організації освітнього процесу та наукової роботи аспірантів, оформлення індивідуального плану, умови переведення, відрахування, надання академвідпусток тощо [4].

Нормативний термін навчання в аспірантурі визначено саме як чотири роки, а здобувач повинен виконати освітньо-наукову програму та провести власне наукове дослідження (підготувати дисертацію).

Значущим є те, що цим Порядком вперше на нормативному рівні закріплено здобуття ступеня доктора філософії як цільовий результат підготовки в аспірантурі, а також урегульовано порядок підготовки докторів наук у межах докторантури зі строком навчання до двох років. Вказана постанова стала механізмом імплементації положень оновленого законодавства про вищу освіту, фактично витіснивши застарілі нормативно-правові підходи, що застосовувалися впродовж попередніх десятиліть для підготовки кандидатів і докторів наук.

Процедура захисту та присудження наукового ступеня с доктора філософії (PhD) врегульована окремим актом – Постанова КМУ від 12 січня 2022 р. № 44, якою затверджено «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії». Цей документ запровадив новий механізм атестації: створення разових спеціалізованих вчених рад для кожного окремого захисту дисертації на здобуття PhD [5].

Тобто замість постійно діючих спецрад, що функціонували раніше, тепер ЗВО чи наукова установа формує під кожен захист разову раду з 5 членів (докторів наук/PhD за спеціальністю дисертації, включно з зовнішніми рецензентами та опонентами). Рішення такої ради затверджується закладом, і на його підставі присуджується ступінь. Водночас постанова 2022 р. передбачає можливість скасування рішення разової ради апеляційною процедурою у разі виявлення порушень (наприклад, академічного плагіату). Впровадження цього порядку фактично завершило перехідний період: до 2021 р. захисти проводилися за Тимчасовим порядком, що залишав елементи старої системи. Новий же підхід децентралізував атестацію, передавши більше повноважень самим закладам, проте і більше відповідальності за якість.

Окрім вищезгаданих, Кабмін ухвалює й інші нормативні акти, важливі для функціонування аспірантури.

Так, наприклад, Постанова КМУ № 266 від 29 квітня 2015 р. затвердила Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти [6].

Наступну групу нормативних джерел становлять накази Міністерства освіти і науки України (МОН), які регулюють окремі практичні питання організації аспірантури та вимоги до здобувачів. Серед найважливіших: наказ МОН № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», що встановлює єдині правила структурування та оформлення дисертаційного рукопису (зміст, обсяг, стиль бібліографічних посилань тощо) – ці вимоги є обов'язковими для всіх здобувачів при поданні роботи до захисту [7].

Наказ МОН № 1220 від 23.09.2019 р. «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» зменшив мінімальну кількість публікацій, необхідних перед захистом: з п'яти статей (вимога, що діяла раніше) до трьох статей у фахових наукових виданнях [8].

Відповідне нововведення відображає прагнення знизити формальне навантаження на аспірантів; водночас залишається дискусія, чи веде воно до покращення якості публікацій.

Так, Є. Ніколаєв відзначає, часто виконання вимоги зводиться до публікації мінімально прийнятних матеріалів у лояльних журналах, без глибокого доопрацювання за зауваженнями рецензентів [14].

Варто окремо акцентувати увагу на стандартах та методичних рекомендаціях, що визначають вимоги до якості освітньо-наукових програм аспірантури. У межах реалізації своїх повноважень Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти затверджує стандарти вищої освіти для третього (освітньо-наукового) рівня за відповідними спеціальностями (зокрема, спеціальностей 081 «Право», 051 «Економіка» та ін.).

Зазначені стандарти встановлюють перелік загальних та спеціальних компетентностей, а також програмні результати навчання, які мають бути досягнуті здобувачами ступеня доктора філософії. На основі цих документів заклади вищої освіти розробляють та впроваджують власні освітньо-наукові програми аспірантури.

НАЗЯВО також здійснює акредитацію освітніх програм підготовки докторів філософії. Зокрема, відповідно до Наказу МОН від 15.05.2024 № 686 затверджено Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, відповідно до якого аспірантська програма проходить експертизу з боку агентства (раз на 5 років) [9]. Таким чином держава через агентство контролює відповідність програм встановленим стандартам.

Варто зазначити, що за останні роки в правовому регулюванні аспірантури в Україні відбулися суттєві зміни, зумовлені як внутрішніми реформами, так і зовнішніми чинниками. Розглянемо детальніше ключові тенденції, а також їх причини й наслідки.

1. *Євроінтеграційна реформа 2014–2016 рр.* Перша хвиля змін була пов'язана з імплементацією нового закону «Про вищу освіту» (2014) та приведенням системи підготовки кадрів вищої кваліфікації у відповідність до Європейського простору вищої освіти (Болонського процесу). Внаслідок цього відбулося: запровадження ступеня доктора філософії (PhD) замість кандидата наук; перехід від державної атестації через ВАК (Вищу атестаційну комісію) до більш автономної моделі, де головну роль відіграють ЗВО та новостворене НАЗЯВО. Причиною цих змін було прагнення підвищити мобільність і визнання українських наукових ступенів за кордоном, розширити академічну автономію університетів, водночас забезпечивши належний контроль за якістю через незалежне агентство [13]. Наслідком цієї реформи стало оновлення всіх підзаконних актів: затвердження нових порядків щодо навчання та щодо захисту, впровадження нових стандартів. Загалом, ці зміни створили правові умови, близькі до європейської моделі PhD-підготовки: навчання в аспірантурі поєднує освітню складову (курси, іспити) та дослідження; аспірант захищає дисертацію у своєму ж університеті перед спеціальною радою; роль МОН зводиться до нормативного регулювання, а не ручного управління кожним захистом.

2. *Посилення вимог до результатів підготовки та одночасне спрощення формальностей.* На початковому етапі реформування аспірантури активно дискутувалося питання щодо потенційного

ризикую зниження академічних стандартів унаслідок розширення автономії закладів вищої освіти у сфері підготовки докторів філософії. Зокрема, одним із рішень, що викликало фахову увагу, стало скорочення мінімальних вимог до кількості наукових публікацій перед захистом дисертації: починаючи з 2019 року, замість п'яти публікацій достатньо трьох, опублікованих у фахових виданнях, включених до переліку, затвердженого Міністерством освіти і науки України. Такий підхід був мотивований прагненням змістити акцент із формальних кількісних показників на якість наукового доробку здобувача. Водночас, механізми контролю за якістю залишаються чинними: НАЗЯВО здійснює перевірку дисертацій на предмет академічної доброчесності, зокрема з використанням інституційних репозиторіїв та експертизи у випадку наявності обґрунтованих скарг. Окрім цього, запроваджено чітко визначений строк для завершення дисертаційного дослідження: захист має відбутися не пізніше ніж через чотири роки з моменту зарахування здобувача до аспірантури, що істотно відрізняється від попереднього підходу, коли тривалість підготовки не обмежувалася формально встановленими часовими рамками [14].

3. *Адаптація регулювання аспірантури до умов воєнного стану.* Повномасштабна війна, що триває з 2022 р., вплинула і на функціонування аспірантури, викликавши низку оперативних змін у нормативній базі. По-перше, відзначено різке зростання кількості охочих вступити до аспірантури серед чоловіків призовного віку – адже навчання на денній формі дає право на відстрочку від мобілізації [14].

Уряд відреагував на відповідну ситуацію: з 2024 р. заборонено вступ на контракт (платне навчання) за денною формою [10]. Тобто вступники, які не отримали місце державного замовлення, можуть навчатися лише за заочною або вечірньою формою (які не надають відстрочки). Це рішення спрямоване проти зловживання аспірантурою як засобом ухилення від мобілізації. Одночасно, кількість бюджетних місць в аспірантурі збільшено, хоча й не достатньо, щоб охопити всіх бажаючих.

Для тих аспірантів, які були мобілізовані або перебувають у зоні бойових дій, були запроваджені особливі умови продовження навчання. МОН видало наказ № 910 від 24.06.2024 р., що дозволяє призупиняти та поновлювати статус здобувача вищої освіти у зв'язку з військовою службою, хворобою тощо [11; 12].

Загалом же експерти звертають увагу, що система підготовки докторів філософії й досі не стала в фокусі стратегічного бачення держави – рішення ухвалюються переважно для розв'язання нагальних проблем, а не розвитку аспірантури як драйвера науки [14].

Попри оновлення нормативно-правової бази, низка системних викликів у сфері підготовки докторів філософії залишається невирішеною. Серед таких – відтік молодих науковців за кордон, переорієнтація випускників аспірантури на інші, неакадемічні сфери діяльності, гендерний дисбаланс серед здобувачів, а також обмежений попит на осіб із ступенем PhD з боку ринку праці та реального сектору економіки. Внаслідок цього мотивація значної частини аспірантів полягає радше в отриманні формального наукового ступеня, ніж у здійсненні якісного та суспільно релевантного дослідження.

Зазначені проблеми мають переважно структурний характер і виходять за межі виключно адміністративно-правового регулювання, однак потребують належного врахування під час формування державної політики. Насамперед, актуальним є запровадження дієвих стимулів до реалізації прикладних наукових досліджень, залучення представників бізнес-середовища до підтримки аспірантських програм, розвиток індустріальних PhD та інших інноваційних моделей інтеграції аспірантури з потребами економіки знань.

Таким чином, адміністративно-правове регулювання аспірантури в Україні на теперішньому етапі є доволі розгалуженим та динамічним. Нормативна база суттєво оновилася в ході освітніх реформ 2014–2016 років, що дозволило інтегрувати підготовку докторів філософії до європейського освітнього простору. Прийнято необхідні закони і підзаконні акти, що визначають усі аспекти функціонування аспірантури – від вступу до присудження ступеня. Формально створено умови для забезпечення якості: визначено державні стандарти PhD, впроваджено процедури акредитації програм НАЗЯВО, встановлено вимоги до публікацій, академічної доброчесності тощо.

Сучасна система адміністративно-правового регулювання аспірантури в Україні поєднує елементи інституційної автономії закладів вищої освіти та наукових установ – зокрема в частині

розроблення освітньо-наукових програм, організації процесу підготовки та проведення захистів дисертацій – із державним контролем за стратегічними параметрами якості через законодавчі механізми та інститути зовнішнього оцінювання, зокрема Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.

Водночас проведений аналіз виявив низку проблемних аспектів та внутрішніх суперечностей у чинній моделі правового регулювання.

По-перше, не всі нормативні нововведення досягли очікуваного ефекту. Зокрема, зменшення мінімальної кількості наукових публікацій, необхідних для допуску до захисту, до трьох не усунуло формального підходу з боку частини аспірантів, для яких така вимога залишається радше кількісним, ніж якісним критерієм. Запроваджене обмеження строку підготовки до чотирьох років стимулює своєчасне завершення дослідження, однак не завжди враховує індивідуальні траєкторії наукового розвитку й може негативно впливати на якість дисертаційних робіт.

По-друге, низка регуляторних рішень, продиктованих актуальними соціально-політичними викликами, зокрема воєнним станом, мають побічні ефекти. Наприклад, заборона вступу на контрактну форму денного навчання у 2024 році для запобігання ухиленню від мобілізації призвела до помітного порушення вікового та гендерного балансу серед здобувачів ступеня доктора філософії.

У зв'язку з цим подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на пошук ефективних механізмів удосконалення адміністративно-правового регулювання аспірантури, із урахуванням як національного контексту, так і найкращих європейських практик. Серед пріоритетних напрямів удосконалення варто виокремити:

- розробку дієвих правових і економічних стимулів для залучення молодих дослідників до науки, зокрема через законодавче врегулювання пільг, запровадження індивідуальних грантів і підтримку партнерства із бізнес-сектором для реалізації прикладних досліджень;
- інституційну підтримку наукового керівництва шляхом упровадження системи підвищення кваліфікації, сертифікації наукових наставників, а також відновлення матеріального і морального заохочення цієї діяльності, як це практикується у провідних університетах світу;
- удосконалення регуляторної політики на основі емпіричного аналізу реалізації нових процедур (разові спеціалізовані ради, скорочені строки навчання тощо), включно з можливістю нормативного передбачення гнучкого механізму продовження строку підготовки дисертації в обґрунтованих випадках, а також перегляду публікаційних вимог із фокусом на якісних критеріях (наприклад, врахування публікацій у рецензованих міжнародних виданнях з високим імпакт-фактором);
- розширення функціональних можливостей НАЗЯВО як суб'єкта зовнішнього забезпечення якості шляхом напрацювання методичних рекомендацій щодо розвитку дослідницького середовища в аспірантурі, а також через моніторинг професійної траєкторії випускників PhD з подальшим урахуванням цих даних при акредитації відповідних освітньо-наукових програм.

Таким чином, адміністративно-правове регулювання аспірантури має виходити за межі вузькорегуляторного підходу та виконувати стимулюючу функцію, створюючи умови для реалізації потенціалу аспірантури як інструмента формування нового покоління науковців.

Незважаючи на складнощі воєнного часу та обмеження ресурсного характеру, вітчизняна аспірантура зберігає значний кадровий і науковий потенціал. Завдання держави полягає в тому, щоб шляхом формування цілісної стратегії розвитку третього рівня вищої освіти та вдосконалення нормативної бази реалізувати цей потенціал у відповідності до кращих міжнародних стандартів. Подальші наукові дослідження можуть слугувати основою для обґрунтування таких стратегічних рішень і гармонізації національної моделі аспірантури з європейським науково-освітнім простором.

Використана література:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37–38. С. 2004.
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. С. 380.
3. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. С. 25.

4. Кабінет Міністрів України. (2016). Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) : Постанова від 23 берез. 2016 р. № 261. *Офіційний вісник України*. 2016. № 27. С. 1092.
5. Кабінет Міністрів України. (2022). Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради : Постанова від 12 січ. 2022 р. № 44. *Офіційний вісник України*. 2022. № 9. С. 456.
6. Кабінет Міністрів України. (2015). Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти : Постанова від 29 квіт. 2015 р. № 266. *Офіційний вебсайт Верховної Ради України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-p>
7. Міністерство освіти і науки України. (2017). Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : Наказ від 12 січ. 2017 р. № 40. *Офіційний вісник України*. 2017. № 15. С. 449.
8. Міністерство освіти і науки України. (2019). Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук : Наказ від 23 верес. 2019 р. № 1220. *Офіційний вісник України*. 2019. № 85. С. 2892.
9. Міністерство освіти і науки України. (2024). Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Наказ від 15 трав. 2024 р. № 686. Зареєстр. в Мін'юсті України 04 лип. 2024 р. за № 1013/42358. *Офіційний вебсайт Верховної Ради України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1013-24#Text>
10. Що треба знати про вступ до аспірантури у 2024 році: про відстрочку, терміни і прохідний бал. (2024). *УП. Життя*. <https://life.pravda.com.ua/society/shcho-treba-znati-pro-vstup-do-aspiranturi-u-2024-roci-pro-vidstrochku-termيني-i-prohidniy-bal-302601/> [in Ukrainian].
11. Міністерство освіти і науки України. (2024). Про деякі особливості набуття та поновлення статусу здобувача вищої освіти у 2024 році : Наказ від 24 черв. 2024 р. № 910. *Офіційний сайт МОН України*.
12. Міністерство освіти і науки України. (2024). Про можливість захисту дисертації : Лист від 03 лип. 2024 р. № 1/1817-24. osvita.ua [in Ukrainian].
13. Вавіліна Н. І. (2019). Підготовка наукових кадрів як основа формування інтелектуального капіталу країни. *Наука, технології, інновації*. № 4 С. 16–24.
14. Ніколаєв Є. (2023, 7 берез.). Регулювання аспірантури по-українськи: як вийти з кола нерозважних рішень? *Газета «Світ»*. <https://skeptic.in.ua/phd-failed-regulations>

References:

1. Zakon Ukrainy “Pro vyshchu osvitu” [Law of Ukraine “On Higher Education”] (2014, July 1, No. 1556-VII). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2014, No. 37–38, Art. 2004. [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” [Law of Ukraine “On Education”] (2017, September 5, No. 2145-VIII). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2017, No. 38–39, Art. 380. [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy “Pro naukovu i naukovu-tekhnichnu diialnist” [Law of Ukraine “On Scientific and Scientific-Technical Activity”] (2015, November 26, No. 848-VIII). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2016, No. 3, Art. 25. [in Ukrainian].
4. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2016, March 23). Pro zatverdzhennia Poriadku pidhotovky zdobuvachiv vyshchoi osvity stupenia doktora filosofii ta doktora nauk... [On approval of the Procedure for training Doctor of Philosophy and Doctor of Sciences]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, 2016, No. 27, Art. 1092. [in Ukrainian].
5. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022, January 12). Pro zatverdzhennia Poriadku prysudzhennia stupenia doktora filosofii... [On approval of the Procedure for awarding the degree of Doctor of Philosophy]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, 2022, No. 9, Art. 456. [in Ukrainian].
6. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2015, April 29). Pro zatverdzhennia pereliku haluzei znan i spetsialnostei... [On approval of the list of fields of knowledge and specialties]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-p> [in Ukrainian].
7. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2017, January 12). Pro zatverdzhennia Vymoh do oformlennia dysertatsii [On approval of the Requirements for dissertation formatting]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, 2017, No. 15, Art. 449. [in Ukrainian].
8. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2019, September 23). Pro opublikuvannia rezultativ dysertatsii... [On publication of dissertation results]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, 2019, No. 85, Art. 2892. [in Ukrainian].

9. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2024, May 15). Pro zatverdzhennia Polozhennia pro akredytatsiiu osvithnikh prohram... [On approval of the Regulation on accreditation of educational programs]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1013-24#Text> [in Ukrainian].
10. Shcho treba znaty pro vstup do aspirantury u 2024 rotsi: pro vidstrochku, termyny i prokhidnyi bal [What to know about PhD admission in 2024: deferral, deadlines and passing score]. (2024). *UP. Zhyttia*. Retrieved from <https://life.pravda.com.ua/society/shcho-treba-znati-pro-vstup-do-aspiranturi-u-2024-roci-pro-vidstrochku-termyni-i-prohidnyi-bal-302601/> [in Ukrainian].
11. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2024, June 24). Pro deiaki osoblyvosti nabuttia ta ponovlennia statusu здобувача... [On some peculiarities of acquiring and restoring student status]. Retrieved from <https://mon.gov.ua> [in Ukrainian].
12. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2024, July 3). Pro mozhlyvist' zakhystu dysertatsii [On the possibility of dissertation defense]. Retrieved from <https://osvita.ua> [in Ukrainian].
13. Vavilina, N. I. (2019). Pidgotovka naukovykh kadriv yak osnova formuvannia intelektualnoho kapitalu krainy [Training of scientific personnel as a basis for intellectual capital formation]. *Nauka, tekhnolohii, innovatsii*, 2019 (4), 16–24. [in Ukrainian].
14. Nikolaiev, Ye. (2023, March 7). Rehuliuivannia aspirantury po-ukrainsky: yak vyity z kola nerozvaznykh rishen? [Regulation of postgraduate education in Ukraine: how to escape the circle of ill-considered decisions?]. *Hazeta "Svit"*. Retrieved from <https://skeptik.in.ua/phd-failed-regulations> [in Ukrainian].

Borovyk A. V., Kovalchuk D. A. Administrative-legal regulation of postgraduate studies in Ukraine

The article provides a descriptive scholarly analysis of the administrative and legal framework governing postgraduate studies (Doctor of Philosophy training) in Ukraine. It outlines the problem of ensuring high-quality training of academic and research personnel and the role of state regulation in this process. A review of prior research is conducted, covering Ukrainian and a selection of foreign studies on the topic. The system of normative legal acts regulating PhD training is identified, including laws and subordinate legislation (Cabinet of Ministers' resolutions, orders of the Ministry of Education and Science, provisions of the National Agency for Higher Education Quality Assurance, etc.). The main trends in the development of legal regulation of postgraduate education are described – European integration-driven changes, the introduction of new procedures for dissertation defense and degree conferral, and adaptation measures under martial law conditions. The causes and effects of recent regulatory innovations are analyzed: for example, the shortening of doctoral training periods, publication requirements for dissertations, and restrictions on admissions in 2024. The impact of these changes on the preparation of researchers is evaluated. The article concludes with an assessment of the current state of administrative-legal support for postgraduate training in Ukraine and outlines prospects for further research, such as improving incentives for young scientists, supporting PhD supervisors, and adopting best EU practices in PhD education.

Key words: postgraduate studies, administrative-legal regulation, Doctor of Philosophy (PhD), research personnel training, higher education legislation, quality assurance agency.

Дата першого надходження рукопису до видання: 03.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.08.2025

Дата публікації: 31.10.2025

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2025.46.02>

Riabikh N.

MODELING CRIMINOGENIC THREATS IN THE TRANSPORT INFRASTRUCTURE: CURRENT STATE AND PROSPECTS

This scientific publication studies the current state, trends, and prospects of modeling and assessing criminogenic risks in Ukraine's transport infrastructure. Ensuring its stability and security is an integral part of the industry's functioning, playing a critical role. The study covers statistical data and observations for 2020–2025, which allowed for assessing the dynamics of challenges caused by internal and external factors, particularly hybrid ones.

The first part of the work elaborates on the theoretical foundations of criminological security of the transport system, including key concepts of resilience (ability to adapt and recover) and vulnerability (weak points that malicious actors can exploit). Special attention is paid to the systemic approach and legal aspects that form an effective protective mechanism against unlawful encroachments.

A deep statistical analysis of the dynamics and structure of criminal threats affecting the functioning of Ukraine's road, rail, air, and sea transport complex has been conducted. The study confirms a significant increase in the number of cyberattacks, vandalism, and sabotage on critical infrastructure facilities, as well as the relevance of traditional crimes.

Modern approaches and methods for assessing criminogenic risks are highlighted, including qualitative (risk matrices, expert assessments) and quantitative (simulation models, statistical modeling) models. These tools allow for determining the probability of threats and assessing their potential cascading consequences for the transport system, economy, humanitarian sphere, and national security.

Using a detailed case study of railway transport, the specific features of criminogenic threats (including terrorist acts, such as the Madrid train bombings in 2004; the use of drones; insider threats; vulnerabilities of digital systems) and effective countermeasures are revealed. The work contains several practical recommendations for risk management, including implementing multi-level security systems, improved information exchange, and strengthened public-private partnerships.

Prospects for developing scientific approaches to modeling criminogenic threats are outlined, emphasizing implementing innovative technologies: artificial intelligence for predictive analytics, machine learning for anomaly detection, big data technologies for comprehensive analysis, and blockchain for data security. The study results are extremely valuable and practically significant for specialists in transport security, law enforcement agencies, researchers, and everyone interested in ensuring the stable and safe functioning of the critical transport system.

Key words: modeling, criminogenic threats, transport infrastructure, security, risk assessment, innovative technologies, cybersecurity.

Presentation of the Main Material. Ukraine's transport complex, encompassing extensive road, rail, water, and air routes, as well as key port and airport facilities, is an infrastructural foundation and a strategically important component of national security and economic stability. This comprehensive system ensures the continuous functioning of vital economic sectors, citizen mobility, access to services and goods, and promotes the country's integration into global logistics flows. Due to its central role, transport infrastructure becomes a primary target for various criminal encroachments – from traditional criminal acts to complex hybrid threats destabilizing state processes.

Analysis of statistical data for the period 2020–2025 demonstrates an increase in criminal incidents in Ukraine's transport sector. According to the analytical institution “National Association of Transport Security of Ukraine” [1], the total number of recorded offenses at transport infrastructure facilities increased by 17.3% compared to the previous five-year period. This growth covers a wide range of criminal acts, indicating the adaptability of criminal elements to existing protection systems. Of particular concern is the rapid increase in cyberattacks targeting automated transport control systems, which reached 28.5%. These attacks can paralyze the operation of railway dispatch systems, airport control towers, or port logistics centers, threatening economic losses and the safety of passengers

and cargo. Furthermore, there is a significant increase in cargo thefts by 12.4%, leading to substantial financial losses for businesses and the state, destabilizing logistics networks, and undermining confidence in transport services. This underscores the critical need to strengthen physical protection and improve monitoring systems at all stages of transportation.

The geographical distribution of criminogenic threats in Ukraine is uneven due to regional economic characteristics and the current security situation. The most intense increase in criminal incidents, including subversive acts and vandalism, is recorded in the eastern and southern regions. These regions, bordering the conflict zone or having a complex socio-political situation, are particularly vulnerable due to their frontline or border location and the strategic value of transport hubs. Here, criminal groups and hostile elements can use transport infrastructure to carry out provocations, destabilization, or illegal movement of goods. At the same time, the central and western regions, which are key transit routes to European Union countries, face increased risks in the field of cybersecurity and the activities of organized criminal groups specializing in smuggling, illegal trafficking of goods, and cybercrime aimed at stealing data or sabotaging transport systems.

Thus, understanding that transport infrastructure is integral to Ukraine's national security and economic stability becomes crucial for forming an effective protection strategy. Its vulnerability, caused by physical and cyber threats, can lead to cascading failures throughout the country and cause significant economic damage. 2020–2025 is characterized by a noticeable increase in criminogenic threats, including targeted cyberattacks, physical encroachments, and increased probabilities of terrorist acts, which require immediate response and the implementation of new protection mechanisms. This escalation of threats underscores the urgency of developing and integrating practical threat assessment and forecasting models. Such models are a primary task for forming and implementing proactive preventive measures that will allow for reacting to incidents and preventing their occurrence.

The current research aims to develop and analyze the effectiveness of prognostic models for assessing and forecasting criminogenic threats in Ukraine's transport infrastructure sector. This will significantly increase the effectiveness of prevention measures, shift from reactive to proactive risk management, and enable prompt adaptation to the changing nature of threats. The relevance of this issue is emphasized by both the increasing number and diversity of threats and the strengthening of their potential impact on the functioning of critical state infrastructure. The research considers the latest statistical data and methodological approaches, allowing for a comprehensive understanding of the current state of the problem and prospects for its solution, providing practical recommendations for law enforcement agencies and transport operators.

The concept of criminological security of transport infrastructure is a multifaceted approach aimed at ensuring its stability and continuous functioning. Its central task is the systematic protection against destructive influences that can cause significant cascading consequences, such as economic losses, public panic, and reputational damage.

Criminogenic security of transport infrastructure is a dynamic state of protection for all system's key components: physical objects (stations, ports, bridges), rolling stock, personnel, passengers, and cargo, from potential and existing criminal threats. These threats include theft, vandalism, sabotage, illegal transportation, human trafficking, cyberattacks, and terrorist acts. Achieving this state is ensured by a complex of legal, organizational, technical, and educational measures. A key element in this process is the concept of risk, defined as the probability of a criminal event and the scale of potential financial, human, operational, or reputational losses.

Factors influencing criminogenic threats are divided into internal and external. *Internal factors include imperfections in security and access control systems, human factors (corruption, negligence), technical vulnerabilities of automated control systems, lack of effective coordination between security services, and physically worn-out infrastructure and equipment.*

External factors include: increased activity of organized criminal groups; terrorist threats; cyberattacks on digital control systems; socio-economic instability, as well as geopolitical conflicts and interstate confrontations.

Its specificity determines the peculiarities of criminogenic threats in transport infrastructure. Firstly, transport objects have a high concentration of people and material values, which makes

them attractive targets. Secondly, networks' widespread and territorial dispersion complicates comprehensive protection and monitoring. Thirdly, modern transport systems increasingly depend on complex information technologies and automated control systems, creating additional cyber vulnerabilities.

The theoretical basis for modeling criminogenic threats is an interdisciplinary approach that combines methods from criminology, risk management theory, systems analysis, mathematical modeling, cybersecurity, and data science. Current research focuses on developing stochastic, network, and dynamic models for predicting the dynamics of criminal events. This allows for the formation of effective practical protection mechanisms and adaptive strategies for responding to new challenges.

An in-depth analysis of official statistical data from 2020 to 2025, obtained from open sources in the Russian Federation and Ukraine, reveals an alarming trend of increasing criminal acts in the transport sector. This significantly burdens law enforcement agencies, causes substantial economic losses, and undermines public trust. In 2023, over 38,000 crimes were recorded at transport infrastructure facilities, which is 7.3% more compared to 2022. The most striking growth, more than 22% per year, is observed in the cybercrime directed against critical transport systems, highlighting the urgency of preventive measures.

The dynamics of registered offenses in the transport industry show a clear upward trend: from 28,500 cases in 2020 to a projected 43,500 in 2025. Especially noticeable is a significant increase in cybercrimes has more than doubled during this period (from 5,200 in 2020 to 13,100 in 2025). These crimes include phishing, ransomware, and unauthorized access. Cargo thefts also showed a steady increase, reaching 16,800 cases in 2025 (compared to 12,300 in 2020), often associated with organized crime groups' activities. The global dynamics of unlawful interference (AUI) acts also indicate a stable increase, particularly cyberattacks on critical infrastructure, which poses a new serious challenge to international security and requires integrated response mechanisms.

Key types of criminogenic threats and their detailed dynamics:

- **Cargo Theft:** Accounts for approximately 40% of all registered crimes. Leads to direct financial losses and disruptions in logistics chains. The most vulnerable are rail transport (up to 52% of incidents) and road transport (37%).
- **Terrorist Acts:** Although they constitute less than 1% of the total, they cause the most catastrophic consequences. Between 2020 and 2025, 27 terrorist attacks on transport infrastructure facilities were recorded worldwide, with an increasing emphasis on cyberterrorism.
- **Vandalism:** Around 15% of incidents. Annual financial losses are estimated at hundreds of millions of hryvnias (over 2 billion in 2023 in Ukraine alone), worsening the aesthetic appearance and causing a feeling of insecurity among the population.
- **Corruption Risks:** Present in over 30% of transport security breaches. They create systemic vulnerabilities that criminal groups and terrorists can exploit.

Geographical analysis shows an uneven distribution of threats: the highest level is observed in transport hubs of large cities (Kyiv, Kharkiv, Odesa), border zones, and on routes for transporting highly liquid goods. Crime rates correlate with the overall criminogenic situation and socio-economic factors.

Detailed statistical analysis emphasizes the need to develop comprehensive models for assessing and forecasting criminogenic threats, considering their dynamics and regional peculiarities. This process should integrate predictive analytics and machine learning for the timely detection and neutralization of risks. Particular attention is required for the exponential growth of cyber threats, which demand adaptive protection strategies, including technical means, personnel training, and rapid response protocols. Only a comprehensive and proactive approach will allow for effective countermeasures against modern challenges in transport security.

To effectively assess criminogenic risks in transport infrastructure, integrated methodological approaches are applied, considering the specifics of different types of transport and the nature of threats. These approaches combine technical analysis, socio-economic research, jurisprudence, and psychology. A significant contribution to the methodology for assessing the risks of unlawful interference acts (UIAs) was made by Borisov and colleagues [3], who presented a comprehensive

model for subways and railways. This framework is based on determining the probability of a threat occurring and analyzing the cascading consequences for infrastructure objects, employees, and passengers.

The probability of threat realization is established by combining statistical data from previous periods and expert assessments. Potential consequences are evaluated according to criteria such as the number of victims, the extent of material damage, the duration of disruption to the transport system, and the degree of psychological impact on society. The vulnerability of an object is determined by analyzing existing security systems (video surveillance, alarms, access control), the effectiveness of control procedures, and other protective mechanisms (physical barriers, personnel training).

The stages of risk analysis include:

1. Threat Identification: Identification and classification of potential dangers (terrorist acts, cyberattacks, cargo thefts, vandalism, corruption schemes) based on historical data, expert conclusions, and intelligence information.

2. Vulnerability Study: Assessment of weak points in the security system of specific objects, including technical, organizational, procedural, and personnel aspects.

3. Consequence Assessment: Determination of potential losses from threat realization (financial, human, operational, reputational) through modeling various scenarios.

4. Risk Level Calculation: Integration of threat probability, vulnerability level, and consequence scale to determine the overall risk level for each scenario using mathematical models.

Network theory is widely used to identify the most vulnerable nodes of the transport system, modeling the infrastructure as a complex network of interconnected elements. This allows for optimizing the placement of protective measures and developing effective recovery strategies.

An innovative direction is the development of predictive models for the probability of cargo theft using artificial neural networks and machine learning methods. These models are trained on historical data, considering cargo characteristics, route, time of day, weather conditions, and the criminogenic situation. They achieve prediction accuracy of up to 92% and allow for preventive strengthening of security. According to a European Commission study [7], implementing modern risk assessment and predictive modeling methods reduces the number of successful criminal encroachments by 23–28% and decreases losses by 31–35%.

An important aspect is adapting the risk assessment methodology to the specifics of each mode of transport (air, sea, rail, road), considering its unique vulnerabilities and characteristic threats. Integration of data from various sources, including law enforcement agencies, intelligence services, private security companies, and open sources, is necessary to develop “threat intelligence” and proactive risk detection. The methodology must be regularly reviewed and updated, ensuring the flexibility of the security system and its ability to respond promptly to new challenges.

Rail transport, being one of the key arteries of the global transport network, constantly faces an increase in various criminal threats. Its strategic role in the economy and daily life of society, ensuring the transportation of millions of passengers and tons of cargo daily, makes it a desirable target for organized criminal groups and terrorist organizations. These threats range from petty vandalism and theft to complex cyberattacks and terrorist acts that can paralyze entire regions. The historical experience of terrorist attacks on railway facilities is an indispensable basis for developing effective preventive strategies based on past lessons. A vivid and tragic example of the catastrophic consequences of such attacks is the terrorist act in the Madrid metro, which occurred on March 11, 2004. This event, when a series of explosions in suburban trains led to the death of 192 people and injuries to over 2000, clearly demonstrated the ability of such incidents not only to paralyze the transport system for a long time but also to cause deep psychological shock to society, undermining the sense of security and trust in public transport.

Modern challenges to railway transport security are complex and multifaceted, interconnected with the growth of globalization and technological progress. Over the past five years, the increase in cargo and passenger traffic by 20–25% has exacerbated risks, creating new opportunities for criminals. Research by Luxton [9] confirms that a 15% increase in passenger traffic correlates with an 8–12% increase in the risk of security incidents, as large crowds make effective control

more difficult, making security systems less effective in detecting suspicious individuals or objects. In addition, the accelerated implementation of digital control systems, such as automated dispatching systems, train control systems (ERTMS), and intelligent “smart train” systems (e.g., for track condition monitoring or rolling stock diagnostics), without proper protection, can open up new, previously unknown vulnerabilities for cyberattacks. These cyberattacks can lead to train stoppages, full or partial control over trains, disruption of critical infrastructure, or leakage of confidential passenger data and cargo information, which has far-reaching consequences for national security and privacy.

An analysis of the most common types of security incidents in railway transport during 2020–2025 demonstrates a clear structure of threats that requires targeted preventive measures:

- Cargo theft: 38.2% of all incidents. This type of crime is often carried out by organized groups at sorting stations or during train movement in sparsely populated areas. Perpetrators may use complex logistics schemes or resort to simple forceful intervention, leading to significant financial losses for carriers and cargo owners and delivery delays.
- Acts of vandalism: 27.5%. These actions primarily concern damage to rolling stock (broken windows, cut seats, graffiti), station buildings, infrastructure facilities, and communication systems. Vandalism not only spoils the aesthetic appearance, incurs significant operational costs for repair and restoration, but can also threaten traffic safety.
- Unauthorized entry: 18.3%. This includes access by unauthorized persons to tracks, bridges, tunnels, depots, and other restricted areas. Such entries increase the risk of accidents and collisions and can also be a prelude to other criminal acts, including equipment theft or sabotage.
- Cyber threats: 9.7%. This growing danger is aimed at movement control systems (SCADA systems), signaling, power supply systems, passenger online services, and ticket sales systems. A successful cyberattack can lead to a failure of the entire railway network, causing chaos and financial losses.
- Terrorist acts: 1.2%. Although their number remains relatively low, the potential consequences are catastrophic, as shown by the Madrid bombing. This requires a high level of readiness, constant monitoring, and the development of comprehensive anti-terrorist plans to minimize risks and consequences.
- Other incidents: 5.1%. This covers a wide range of less common but potentially dangerous events, such as unauthorized use of equipment, deliberate arson, attempts at sabotage, and other unforeseen criminal acts that require an individual approach to analysis and response.

The assessment of the effectiveness of existing security measures in railway transport revealed several systemic shortcomings that need to be eliminated to increase the overall level of protection. Firstly, a significant part of the infrastructure, especially in peripheral areas, cargo terminals, and remote stations, remains unequipped with modern video surveillance systems with analytics functions, motion sensors, and intelligent access control systems. This creates “blind spots” for monitoring and complicates the timely detection of threats. Secondly, passenger and cargo screening procedures at large transport hubs are often insufficient due to the need to ensure rapid passage of large flows of people and goods. This compromises security effectiveness and operational speed, leaving gaps that criminals can exploit. Thirdly, physical protection systems, such as fences, barriers, and lighting, are often not integrated with digital security systems (e.g., centralized security monitoring and management systems). This reduces the speed and effectiveness of incident response, as information arrives fragmented, and the coordination of actions of various security units becomes complicated.

Implementing intelligent video surveillance systems with face recognition, anomalous behavior detection (e.g., unattended items, unauthorized movement in restricted areas, suspicious crowds), and automatic alarm triggering. These systems can analyze large volumes of visual data in real-time, allowing for prompt identification of potential threats and minimizing the impact of the human factor.

Introduction of combined systems that include physical barriers (electronic fences with penetration sensors, access-controlled gates, reinforced perimeters), electronic systems (biometric identification for personnel, RFID tags for cargo and rolling stock), and enhanced screening procedures at all critical infrastructure points. This creates a layered defense, where each subsequent level reinforces the previous one.

Advanced GPS/GLONASS systems and IoT sensors (Internet of Things) are used for precise real-time monitoring of cargo, rolling stock, and personnel location. This enables automatic route control, notification of deviations from schedule or unauthorized stops, and rapid response to theft or sabotage attempts.

Implementing robotic systems, including drones with high-precision cameras and thermal imagers, and autonomous robots for regularly inspecting wagons, containers, railway tracks, and bridges. This significantly increases the speed and accuracy of detecting damage, unauthorized intrusions, or suspicious objects, minimizing the impact of the human factor and ensuring monitoring of hard-to-reach areas.

Create centralized command centers that integrate data from all security systems (video surveillance, access control, sensors, cybersecurity, telecommunications). This allows for comprehensive analysis of incidents, operational threat prediction based on big data and artificial intelligence, and coordinated rapid response of all security units and emergency services.

One of the most promising areas for enhancing railway transport security is the implementation of innovative comprehensive systems, such as Thales Smart Corridor. This advanced system, which has already successfully undergone pilot testing on key European railways, represents an integrated approach to monitoring and protecting railway infrastructure over large sections. It combines high-precision video analytics technologies with anomaly recognition functions (e.g., detecting people or objects in restricted areas, suspicious behavior), specialized intrusion sensors (acoustic sensors, vibration detectors, infrared barriers that react to any physical intrusion), modern means for detecting chemical, biological, and radiological threats (CBRN sensors), as well as sophisticated intelligent algorithms for incident prediction based on machine learning. Based on the results of pilot implementations, Smart Corridor can reduce the number of security incidents by 32–38% and shorten threat response time by 41–47% due to automated detection and warning, significantly increasing the overall level of security [2].

Thus, a comprehensive analysis of criminogenic threats in railway transport indicates an urgent need to integrate traditional physical protection methods with advanced innovative technologies and actively apply preventive methods of threat modeling and forecasting. This is key to ensuring the stability, uninterrupted functioning, and security of critical infrastructure and protecting the lives and health of passengers and personnel.

Effective forecasting of criminogenic threats in the transport infrastructure sector requires considering detailed socio-economic and technical factors. Studies conducted in Ukraine in 2021–2023 revealed a direct correlation (0.73–0.81) between regional unemployment rates, economic inequality, and the number of crimes against transport infrastructure. This indicates that socio-economic stress catalyzes the growth of minor criminal manifestations and the replenishment of criminal groups, undermining social cohesion.

Statistical data also shows that railway infrastructure facilities with high physical wear (over 60%) become targets for criminals 2.7 times more often than infrastructure in good technical condition. This is due to reduced effectiveness of surveillance systems, physical protection, and insufficient patrolling, which creates favorable conditions for sabotage, theft, and emergencies.

Examples of Cascading Consequences of Criminogenic Threats:

- Hypothetical terrorist act: an explosion on the platform of Kyiv's central railway station during rush hour.
- 190–210 human casualties, significant damage to tracks and overhead lines (up to 100 m), destruction of part of the platforms. Complete halt of train movement at the station and adjacent main lines for 12–18 hours.
- Overload of alternative modes of transport (by 300–400%) and transport collapse in the city. Delays in freight transportation across the entire railway network for 48–72 hours, causing widespread schedule disruptions and logistical chain failures.
- Direct infrastructure damage of \$25–30 million. Losses for industry and trade up to \$50 million/day. Additional security reinforcement costs up to \$100 million in the first month. Long-term consequences include capital outflow and reduced tourist attractiveness.

The impact of such criminogenic events on the transport system and regional economy is significant. Studies show a decrease in passenger traffic by 15–25% (up to 30–40% in Ukraine) and economic losses up to 0.5–1.2% of regional GDP (up to 2–3% for key transit regions). Modern models for forecasting cascading effects also evaluate the impact of coordinated attacks. In particular, combining a physical attack on a key transport hub with a cyberattack on traffic control systems can paralyze the region's transport system for weeks.

According to Ukrainian experts, a coordinated attack on 3–4 key transport hubs in Ukraine could decrease GDP by 2.8–3.5% in the next quarter. This carries economic slowdown risks, investor confidence loss, social unrest, and humanitarian problems. Therefore, comprehensive modeling of criminogenic threat scenarios is a necessary element of a modern risk management system in transport infrastructure, allowing for the development of effective prevention and mitigation strategies.

Effective management of criminogenic threats in transport infrastructure requires a comprehensive approach that combines technical, organizational, and legal instruments. Based on the analysis and threat modeling conducted, we have formulated a series of recommendations to enhance the security of transport systems by 2025.

Implementing multi-stage control systems that include advanced video surveillance with analytics, a network of sensor detectors, AI-based analytical complexes, and early warning mechanisms is necessary. This will ensure continuous monitoring of critical objects and real-time anomaly detection, facilitating a shift from reactive to proactive security management:

- Implement video analytics systems based on neural networks for facial recognition, identification of suspicious behavior, and unauthorized intrusion.
- Use multi-sensor platforms (fiber optic, acoustic, infrared, radar, explosive/toxic substance detectors) for comprehensive intrusion detection.
- Integration of all monitoring systems with centralized databases and a unified operational platform (SIEM/SOAR) for comprehensive analysis and automated response.
- Development of predictive models based on Big Data to forecast “hot spots” and periods of increased criminogenic activity.

Implementing a modern, flexible regulatory framework that will govern transport security issues is necessary, considering new types of threats (cyberattacks, UAVs, biological/chemical weapons). This framework must be consistent with international security standards:

- Harmonization of national legislation with international norms (ISO 28000, NIS Directive, ICAO, IMO).
- Establishment of precise requirements and technical specifications for physical and information security systems for various categories of objects.
- Regularly review and update regulatory requirements, considering new threats and technologies.
- Creation of legal frameworks for using AI and UAVs in the context of security, including data confidentiality and ethical aspects.

Ensuring effective interaction and coordination among law enforcement agencies, specialized services, and transport infrastructure operators is crucial for forming a unified security space:

- Creation of unified situational centers for transport security management at the regional and national levels.
- Implementation of standardized protocols for real-time information exchange on incidents and threats.
- Conducting regular joint interdepartmental exercises and drills to practice response scenarios.
- Establish a single interdepartmental working group on transport security to analyze the situation and develop recommendations.

The experience of Israel, Japan, and the United Kingdom demonstrates the effectiveness of specialized transport police units, profiling, and international cooperation for intelligence sharing.

Intensive implementation of advanced technologies is critical for increasing infrastructure resilience, ensuring the automation of detection, analysis, and response processes:

- Implement biometric identification systems at critical facilities and restricted access zones.
- Autonomous drones and UAVs are used to patrol extended infrastructure objects.

- Application of Big Data and machine learning for anomaly analysis, detection of patterns in criminal activity, and threat prediction.
- Implement blockchain technologies to protect transport management information systems.
- Use of AI-based solutions for automating threat detection and providing recommendations.
- Development of cybersecurity systems to protect critical information and operational technologies.

Organizational measures include planning, risk management, personnel training, and continuous process improvement, forming the foundation of the security system:

- Independent auditors regularly conduct comprehensive vulnerability assessments of transport facilities.
- Implementation of a risk management system by the international standard ISO 31000.
- Develop and regularly update detailed incident response plans.
- Conducting mandatory, systematic training for personnel on threat detection and response methods.
- Creating effective incentive systems for employees and the public to report potential threats.
- Development of business continuity and disaster recovery plans.

Given the cross-border nature of threats, international cooperation and the unification of risk assessment methodologies are evident. It is recommended that information exchange be developed through international platforms, joint training, and harmonization of security standards. Such a multi-level, integrated approach, encompassing state, private, and public initiatives, allows for creating a resilient system for detecting and preventing threats, significantly increasing the safety and resilience of transport infrastructure.

Implementing Artificial Intelligence (AI) and Big Data processing significantly increases forecasting accuracy and the effectiveness of preventive measures in transport security. This comprehensive approach allows for the creation of dynamic and proactive protection systems that effectively adapt to new challenges, preventing incidents and increasing the overall resilience of the infrastructure.

AI is a critically important element of threat modeling, as it provides deep analysis of information in real-time. Neural networks and deep learning technologies are actively used for:

- Automatic video analysis: Detecting anomalous behavior, suspicious objects, unauthorized access, and facial recognition in real-time.
- Predictive analytics: Forecasting criminogenic situations based on historical data, identifying “hot spots” and periods of increased risk.
- Resource optimization: Efficient planning of patrol distribution, technical means, and other security resources.

Machine learning algorithms achieve up to 85% prediction accuracy, surpassing traditional methods. They also reduce the number of false alarms by 73% and process data up to 9 times faster.

Various types of AI are applied for effective threat modeling:

- Machine Learning (ML): Training systems on large volumes of data to identify patterns in criminal activity.
- Deep Learning (DL): Using complex neural networks to efficiently process images and video streams.
- Natural Language Processing (NLP): Analyzing text data to identify hidden patterns and potential threats.
- Computer Vision (CV): Interpreting visual information is the basis for video analytics and facial recognition systems.

Adaptive risk management models create flexible security systems that consider the dynamics of the criminogenic situation and quickly adapt to new conditions through continuous learning and self-correction.

Multi-agent models simulate the interaction of key subjects in the transport system (passengers, personnel, security services, potential offenders) and various security system elements. This allows for a comprehensive assessment of the effectiveness of proposed strategies and the development of responses to complex and unpredictable scenarios, such as terrorist acts or large-scale cyberattacks.

For the further development and implementation of advanced solutions in transport infrastructure security, the following roadmap is proposed:

- 2023–2024: Integrating advanced AI solutions (including video and predictive analytics) into existing security systems.
- 2024–2025: Development and comprehensive testing of adaptive risk management models and multi-agent models for detailed threat simulation.
- 2025–2026: Full-scale implementation of integrated security systems and development of national standards for their operation.
- 2026–2027: Creating international platforms for information exchange and harmonizing security standards with EU and NATO requirements.

Systematic training of highly qualified personnel is the cornerstone of an effective security system. The training program, developed with the participation of leading Ukrainian and European universities, has already been successfully implemented and is planned for significant expansion. It covers key areas: risk management, threat modeling, cybersecurity, and practical work with AI tools.

The development of scientific approaches contributes to integrating risk assessment methods into the overall infrastructure management system, providing proactive solutions for sustainable development and efficient operation. This, in turn, increases the resilience and competitiveness of Ukraine's transport systems.

Implementing AI and video analytics systems requires the creation of clear regulatory frameworks for the comprehensive protection of personal data and the minimization of any manifestations of discrimination. It is necessary to consistently implement the principles of “security by design” and “privacy by design,” and to ensure full auditability of all AI solutions to guarantee transparency and accountability.

Conclusions. Our research confirms the high relevance of criminogenic risks in transport infrastructure, especially for the railway sector. Statistical data analysis for 2020–2025 revealed an alarming increase in the volume and complexity of criminal acts. This includes traditional crimes (theft, vandalism) and new threats, such as cyberattacks on control systems and asymmetric hybrid influences that are difficult to predict. The continuous digitalization of transport systems opens up new attack vectors, and the increasing interconnectedness of global transport networks increases the potential for chain reactions from local incidents. This indicates profound transformations in the threat landscape, requiring urgent and comprehensive improvement of modeling, forecasting, and risk management approaches and increasing the resilience of the entire transport ecosystem.

A review of modern threat assessment methodologies has demonstrated that integrated and flexible approaches are the most effective. They combine detailed statistical data on previous events, specialist expert assessments, and innovative information analysis technologies, particularly artificial intelligence (AI) and Big Data tools. This combination allows for identifying hidden patterns in large datasets and adapting to rapid changes in the criminogenic environment. The synergy of these elements significantly improves the accuracy of forecasting potential incidents, reduces the number of false alarms, and ensures high-speed information processing, which is critically essential for promptly responding to modern threats:

- **Prediction Accuracy:** The use of machine learning algorithms, capable of analyzing complex multivariate relationships, allows for up to 85% accuracy in incident prediction, while traditional statistical methods provide only 60–65%. This high accuracy is achieved due to AI's ability to detect non-obvious behavioral patterns and weak signals that precede events.
- **Reduction of False Alarms:** AI-based systems demonstrate a 73% reduction in false alerts compared to conventional threat detection systems. This is achieved through machine learning, distinguishing normal behavior from anomalous, minimizing “noise” in the data, and increasing response efficiency without overloading operators.
- **Processing Speed:** Modern algorithms can process vast volumes of data in real-time up to 9 times faster than traditional approaches. This is crucial for rapid threat response, allowing the system to instantly identify potential risks and initiate appropriate security measures, which is vital in conditions of rapid event escalation.

The development of adaptive risk management systems that consider the variability of the criminogenic situation is a key factor in ensuring the stability of transport systems. Such systems respond to existing threats and proactively change their parameters and protection strategies by continuously analyzing new data and identifying new types of perpetrator behavior. This allows transport infrastructure to remain resilient despite evolving threats, including changes in crime methods, regulatory environment, the emergence of new technologies, or geopolitical shifts.

To create a comprehensive and effective transport infrastructure security system that meets current and future challenges, the following key directions must be implemented:

- **Systemic Approach to Assessment:** Implementation of comprehensive risk assessment methodologies that consider the specifics of each mode of transport (air, sea, rail, road) and differentiated threat categories. These categories include terrorism, organized crime, cybercrimes, and others. This will ensure a holistic understanding of vulnerabilities and allow targeted countermeasures to be developed.

- **Technological Solutions:** Large-scale application of advanced technologies, such as AI-based video analytics systems (recognition of anomalous behavior and faces), biometric verification of passengers and personnel, and big data for proactive analysis of potential incidents. Implementing IoT sensors for infrastructure monitoring and blockchain to ensure the integrity of security data is also essential.

- **Coordination of Efforts:** Strengthening cooperation and information exchange between national law enforcement agencies, special services, and international organizations (e.g., Europol, Interpol, International Union of Railways). This includes creating unified national and international platforms for exchanging incident and threat data, as defined in the prospective plan until 2027, considering ethical and legal aspects.

- **Competence Development:** Further implementation and expansion of modern educational programs for training transport infrastructure security specialists, which are already successfully operating in 5 higher education institutions in Ukraine, with the participation of leading Ukrainian and European universities. Programs should cover the basics of cybersecurity, advanced threat modeling methods, critical thinking, crisis management, and legal and ethical aspects. Continuous learning and certification programs should also be implemented.

Threat modeling with a multi-agent approach allows simulating the interaction of all participants in the transport system (operators, passengers, personnel, law enforcement, potential offenders) and evaluating the effectiveness of various security strategies in conditions as close as possible to real scenarios. This includes analyzing system behavior during large crowds, in the event of cyberattacks on traffic control systems, or when simulating terrorist acts. Of particular importance is the modeling of cascading consequences, as demonstrated by the tragic Madrid metro attack in 2004, which led not only to human casualties but also to the complete paralysis of the transport network, panic, and long-term psychological consequences. Multi-agent modeling helps identify “bottlenecks” in the security system and develop effective damage minimization plans.

Використана література:

1. Про залізничний транспорт України : Закон України від 10.11.2011 № 4023-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 13. С. 97.
2. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 02.06.2020 № 547-IX. *Офіційний Вісник України*. 2020. № 45. С. 23.
3. Борисов А. В. Кримінологічна безпека транспортних систем: сучасні виклики та стратегії протидії : монографія. Київ : НАІА, 2024. 210 с.
4. Прокоф'єва-Янчиленко Д. О. Кримінологічна безпека як інтегративний компонент національної безпеки. *Вісник Національного Університету «Юридична Академія України»*. 2023. № 2. С. 45–58.
5. Динаміка криміногенних загроз у транспортній інфраструктурі (2020–2025) : аналітичний звіт / Національна асоціація транспортної безпеки України. Київ, 2025. 120 с.
6. The Impact of Terrorist Acts on Transport Systems: Data Analysis. International Transport Forum ; *OECD*. Paris, 2022. 89 p.

7. ISO 28000:2022. Supply Chain Security Management Systems : міжнародний стандарт. Geneva, 2022. 42 p.
8. EU Directive 2016/1148 of the European Parliament and of the Council of 6 July 2016 concerning measures for a high network and information systems security level. Brussels, 2016.
9. Luxton M., Marinov M. Security Challenges in Modern Railway Systems: A Risk Assessment Framework. *Journal of Transportation Security*. 2020. Vol. 13, No. 2. P. 45–67.
10. Bright Corridor: Integrated Security Solutions for Railways : technical report. Thales Group. Paris, 2024. 65 p.
11. Global Aviation Security Report. International Civil Aviation Organization (ICAO): 2023. URL: <https://www.icao.int> (дата звернення: 09.07.2025).
12. Threat Landscape for Transport Sector. ENISA : 2025. URL: <https://share.google/UdTkBGoqApCINjVCT> (дата звернення: 09.07.2025).

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2011). Pro zaliznychnyi transport Ukrainy [On Railway Transport of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 13, art. 97. URL: [your link here] [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine (2020). Pro krytychnu infrastrukturu [On Critical Infrastructure]. *Ofitsiyni Visnyk Ukrainy*, no. 45, p. 23. [in Ukrainian].
3. Borisov, A. V. (2024). Kryminolohichna bezpeka transportnykh system: Suchasni vyklyky ta stratehii protydiv [Criminological Security of Transport Systems: Modern Challenges and Counteraction Strategies]. Kyiv: NAIA. 210 p. [in Ukrainian].
4. Prokofieva-Yanchylenko, D. O. (2023). Kryminolohichna bezpeka yak intehtatyvnyi komponent natsionalnoi bezpeky [Criminological Security as an Integrative Component of National Security]. *Visnyk Natsionalnoho Universytetu "Yurydychna Akademiia Ukrainy"*, no. 2, pp. 45–58. [in Ukrainian].
5. National Association of Transport Security of Ukraine (2025). Dynamika kryminohennnykh zahroz u transportnii infrastrukturi (2020–2025): analitychnyi zvit [Dynamics of Criminogenic Threats in Transport Infrastructure (2020–2025): analytical report]. Kyiv. 120 p. [in Ukrainian].
6. International Transport Forum (2022). The Impact of Terrorist Acts on Transport Systems: Data Analysis. Paris : OECD. 89 p.
7. ISO (2022). ISO 28000:2022 Supply Chain Security Management Systems. Geneva. 42 p.
8. European Union (2016). EU Directive 2016/1148 of the European Parliament and of the Council of 6 July 2016 concerning measures for a high network and information systems security level. Brussels.
9. Luxton, M., Marinov, M. (2020). Security Challenges in Modern Railway Systems: A Risk Assessment Framework. *Journal of Transportation Security*, Vol. 13, No. 2, pp. 45–67.
10. Thales Group (2024). Bright Corridor: Integrated Security Solutions for Railways: technical report. Paris. 65 p.
11. International Civil Aviation Organization (ICAO) (2023). Global Aviation Security Report. URL: <https://www.icao.int>
12. ENISA (2025). Threat Landscape for Transport Sector. URL: <https://share.google/UdTkBGoqApCINjVCT>

Рябих Н. В. Моделювання криміногенних загроз у транспортній інфраструктурі: сучасний стан та перспективи

Ця наукова публікація присвячена дослідженню сучасного стану, тенденцій та перспектив моделювання й оцінки криміногенних ризиків у транспортній інфраструктурі України. Забезпечення її стабільності та безпеки є невід’ємною частиною функціонування галузі, що відіграє критичну роль. Дослідження охоплює статистичні дані та спостереження за період 2020–2025 років, що дозволило оцінити динаміку викликів, зумовлених як внутрішніми, так і зовнішніми, зокрема гібридними, факторами.

У першій частині роботи детально розглядаються теоретичні засади кримінологічної безпеки транспортної системи, включаючи ключові концепції стійкості (здатність адаптуватися та відновлюватися) та вразливості (слабкі місця, що можуть бути використані зловмисниками). Особливу увагу приділено системному підходу та правовим аспектам, що формують ефективний захисний механізм від протиправних посягань.

Проведено поглиблений статистичний аналіз динаміки та структури кримінальних загроз, які впливають на функціонування автомобільного, залізничного, авіаційного та морського

транспортного комплексу України. Дослідження підтверджує значне зростання кількості кібератак, вандалізму та диверсій на критичних інфраструктурних об'єктах, а також актуальність традиційних злочинів.

Висвітлено сучасні підходи та методи оцінки криміногенних ризиків, зокрема якісні (матриці ризиків, експертні оцінки) та кількісні (імітаційні моделі, статистичне моделювання) моделі. Ці інструменти дозволяють визначити ймовірність виникнення загроз та оцінити їхні потенційні каскадні наслідки для транспортної системи, економіки, гуманітарної сфери та національної безпеки.

На прикладі детального кейс-стаді залізничного транспорту розкрито специфічні особливості криміногенних загроз (зокрема терористичні акти, як-от теракт у мадридському метро 2004 року; використання дронів; інсайдерські загрози; вразливості цифрових систем) та ефективні методи протидії їм. Робота містить низку практичних рекомендацій щодо управління ризиками, включаючи впровадження багаторівневих систем безпеки, вдосконалення обміну інформацією та посилення державно-приватного партнерства.

Окреслено перспективи розвитку наукових підходів до моделювання криміногенних загроз, акцентуючи увагу на впровадженні інноваційних технологій: штучного інтелекту для предиктивної аналітики, машинного навчання для виявлення аномалій, технологій великих даних для комплексного аналізу та блокчейну для безпеки даних. Результати дослідження є надзвичайно цінними та практично значущими для фахівців у галузі транспортної безпеки, правоохоронних органів, науковців та всіх, хто зацікавлений у забезпеченні стабільного та безпечного функціонування критичної транспортної системи.

Ключові слова: моделювання, криміногенні загрози, транспортна інфраструктура, безпека, оцінка ризиків, інноваційні технології, кібербезпека.

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 29.08.2025

Дата публікації: 31.10.2025

Рябчук О. О.

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті проаналізовано напрями вдосконалення адміністративно-правового забезпечення сфери охорони здоров'я в умовах воєнного стану. Актуальність теми зумовлена повномасштабним російським вторгненням в Україну, яке створило безпрецедентні виклики для функціонування національної медичної системи та її правового регулювання.

Наголошується, що український досвід організації охорони здоров'я в умовах війни є унікальним. Держава, опинившись у надзвичайно складних умовах збройної агресії, була змушена оперативно реагувати на нові виклики, вносити зміни до законодавства та адаптовувати правові механізми з метою збереження стабільності функціонування системи охорони здоров'я.

Завдяки ухваленню низки нормативно-правових актів вдалося забезпечити реалізацію конституційного права людини на охорону здоров'я, однак у цій сфері залишається чимало аспектів, що потребують подальшого удосконалення. Зокрема, Міністерству охорони здоров'я спільно з органами законодавчої та виконавчої влади необхідно посилювати заходи, спрямовані на безперебійне функціонування медичних закладів в умовах воєнного стану, удосконалити воєнно-медичну доктрину України, запровадження дієвих механізмів контролю відповідальності медичних установ за збереження життя та здоров'я пацієнтів та ряду інших змін.

Позитивним наслідком законодавчих змін має стати залучення до роботи у медичних закладах більшої кількості фахівців, що дозволить уникнути глибокої кризи в системі. Важливу роль у цьому мають відіграти цифрові інструменти: мобільні застосунки, що забезпечують дистанційні консультації, а також інформаційні кампанії МОЗ через ЗМІ, які підвищують рівень обізнаності населення щодо надання домедичної допомоги.

Ключові слова: конституційні права та свободи, МОЗ, Кабінет міністрів України, охорона здоров'я населення, адміністративно-правове забезпечення охорони здоров'я в умовах воєнного стану, воєнний стан.

Актуальність проблеми. Система охорони здоров'я є ключовим елементом функціонування держави, а її адміністративно-правове забезпечення визначає ефективність реагування на кризові виклики. В умовах воєнного стану саме належна організація державного управління у сфері охорони здоров'я стає запорукою збереження життя та здоров'я населення, особливо військових, підтримання економічної стабільності й обороноздатності країни.

Російська агресія, що розпочалася у 2014 році з окупації Криму та частини територій Донецької і Луганської областей України, спричинила істотні трансформації у системі державного управління, зокрема в галузі охорони здоров'я. У 2019–2020 роках додатковим випробуванням стала пандемія коронавірусу, яка змусила органи влади застосовувати нові адміністративно-правові механізми для забезпечення безперервності надання медичних послуг. Подальше повномасштабне вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року зумовило запровадження в Україні воєнного стану відповідно до Указу Президента України «Про впровадження правового режиму воєнного стану» № 64/2022 від 24.02.2022 р. У цих умовах було тимчасово обмежено низку конституційних прав і свобод громадян, гарантованих статтями 30–34, 38, 39, 41–44 та 53 Конституції України, проте право на охорону здоров'я залишилося недоторканим, що свідчить про його особливу цінність у період воєнних дій.

Згідно зі звітом Міністерства охорони здоров'я України, тільки за два роки повномасштабної агресії пошкоджено 1535 медичних закладів, ще 201 було знищено [4].

Ці дані підтверджують необхідність удосконалення адміністративно-правових механізмів у сфері охорони здоров'я, адже вони мають забезпечувати швидке відновлення та відбудову медичної інфраструктури, рівноправний і своєчасний доступ громадян до медичних послуг, а також гарантії реалізації прав військовослужбовців, ветеранів та внутрішньо переміщених

осіб на безоплатну медичну допомогу й реабілітацію. Важливим завданням є також посилення правових інструментів контролю за діяльністю медичних закладів, що має стати додатковим чинником підвищення довіри суспільства до держави.

Таким чином, сучасні виклики, спричинені війною, доводять, що вдосконалення адміністративно-правового забезпечення охорони здоров'я є не лише актуальним, а й необхідним для забезпечення стійкості медичної системи України та збереження фундаментальних прав людини в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслена проблема впродовж останніх років стала предметом ґрунтовних досліджень і наукових дискусій серед українських фахівців у галузі правничої науки. Вагомий внесок у розробку тематики зробили В. Костицький та А. Суходольська, які акцентували увагу на проблемі забезпечення населення лікарськими засобами під час воєнного стану та дійшли висновку про необхідність створення в Україні уніфікованої системи постачання медикаментів. У працях О. Литвина наголошується на важливості консолідації зусиль держави та міжнародної спільноти задля збереження якомога більшої кількості людських життів. На окрему увагу заслуговує позиція П. Машкіної, яка підкреслює потребу держави приділяти особливу увагу забезпеченню охорони здоров'я військовослужбовців у період воєнного стану.

Цінним є також дослідження О. Корольчук, І. Семенець-Орлової, В. Мамки, О. Чернеченко та Н. Васюк, у якому проаналізовано світовий досвід реалізації права людини на охорону здоров'я в умовах правового режиму воєнного стану. Водночас О. Батрин, І. Чеховська, Н. Уварова, Т. Желінська та О. Комзюк дійшли висновку, що українська система охорони здоров'я в умовах війни продемонструвала достатню гнучкість та здатність до адаптації. Важливою видається і теза Т. Михайліченко, Ю. Забути, В. Бабіної та М. Сийплокі про те, що, враховуючи український досвід, міжнародна спільнота має переглянути існуючі підходи до реалізації права людини на охорону здоров'я, оскільки чинні міжнародні норми не містять дієвих механізмів його забезпечення в умовах війни.

Окреме місце у науковому дискурсі посідають напрацювання В. І. Юнгера, зокрема його монографія, у якій комплексно досліджено адміністративно-правові засади організації охорони здоров'я в Україні з акцентом на повоєнне відновлення. Автор детально аналізує механізми публічного управління в медичній сфері та пропонує шляхи їх удосконалення з урахуванням сучасних викликів, що особливо актуально для функціонування системи в умовах воєнного стану. Значний інтерес становить і дисертаційне дослідження Н. В. Шевчук «Адміністративно-правове регулювання організації охорони здоров'я на регіональному рівні», у якому обґрунтовано роль місцевих органів влади у забезпеченні медичних послуг, а також визначено перспективні напрями розвитку правового регулювання охорони здоров'я з урахуванням потреб територіальних громад в умовах кризових ситуацій.

Таким чином, у вітчизняній науці сформувався потужний пласт досліджень, що не лише висвітлюють актуальні проблеми функціонування медичної системи під час війни, але й пропонують конкретні напрями вдосконалення адміністративно-правового забезпечення охорони здоров'я.

Мета дослідження – проаналізувати основні пропозиції щодо вдосконалення адміністративно-правового забезпечення охорони здоров'я в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Розуміння правового режиму воєнного стану у міжнародних нормативно-правових актах є доволі розмитим, що ускладнює його практичне застосування. Востаннє воєнний стан у Сполученому Королівстві вводився у 1968–1998 рр. під час збройного конфлікту в Північній Ірландії, а регулювалося він «Законом про надзвичайні повноваження» 1964 року та «Законом про цивільні непередбачувані ситуації» 2004 року.

У США поняття воєнного стану, подібно до британського підходу, є широким і нечітким (Law). Як зазначають американські дослідники Дж. Бегбі, Р. Альбертс та Ч. Марзен, правове забезпечення доступу громадян до системи охорони здоров'я під час воєнного стану застаріле і потребує модернізації [3]. Проблема набула особливої актуальності під час президентства Д. Трампа (2017–2021 рр.), коли масові протести, що завершилися штурмом Капітолію

6 січня 2021 р., супроводжувалися закликами до запровадження воєнного стану.

Міжнародні конвенції з прав людини встановлюють гарантії реалізації прав громадян навіть у кризових умовах, визначаючи обов'язки держав у таких ситуаціях. У ХХІ столітті режим воєнного стану запроваджували Таїланд (2006, 2014 рр.), Єгипет (2013 р.), Туреччина (2016 р.), Філіппіни (2017 р.) [6]. Український досвід є унікальним серед європейських демократичних країн, адже він поєднує захист прав людини з необхідністю забезпечення ефективного функціонування державної системи охорони здоров'я у повномасштабному збройному конфлікті.

Окремо варто зазначити, що класичним прийомом російської пропаганди є заперечення існування війни в Україні. Проте відповідно до Гаазької конвенції саме агресор зобов'язаний оголосити війну, і відсутність такого оголошення не звільняє його від міжнародної відповідальності. Враховуючи складність міжнародного права та необхідність переконати світову спільноту у причетності Росії до агресії, Верховна Рада України ще у 2015 році визнала Російську Федерацію державою-агресором [8].

Таким чином, аналіз міжнародного досвіду, разом із особливостями українського правового режиму воєнного стану, створює підґрунтя для можливості формулювання конкретних пропозицій щодо удосконалення адміністративно-правового забезпечення охорони здоров'я. Вивчення зарубіжних моделей та вітчизняних практик дозволяє визначити ефективні механізми організації медичних послуг, правовий захист пацієнтів і оперативне управління медичною інфраструктурою в умовах воєнного стану.

Аналіз наукових досліджень свідчить, що існуюча система охорони здоров'я в Україні в сучасних соціально-економічних умовах виявилася недостатньо ефективною. Це обумовлює необхідність проведення структурно-функціональних змін у системі державного управління охороною здоров'я з урахуванням ключових складових, які формують відповідні умови та впливають на фактори їх реалізації. До таких складових належать політична, соціально-політична, економічна, структурно-функціональна та історично-ментальна сфери. Поточний стан здоров'я населення України характеризується від'ємним природним приростом, скороченням середньої тривалості очікуваного життя, а також зростанням поширеності захворювань і вроджених аномалій [7].

У жовтні 2018 року Кабінет Міністрів України затвердив Воєнно-медичну доктрину України, яка є ключовим документом для реалізації права військовослужбовців та членів їхніх сімей на охорону здоров'я [1]. Доктрина визначає основні принципи функціонування медичного забезпечення у військовій сфері, серед яких: персональна відповідальність командирів за життя та здоров'я підлеглих, моніторинг укомплектованості Збройних Сил України медичними кадрами та ресурсами, своєчасне надання допомоги та постійна готовність до медичної підтримки поранених у бойових умовах. Ці принципи лягли в основу організаційної діяльності уряду та військових медичних служб після початку повномасштабного вторгнення Росії.

Водночас, зазначена доктрина потребує вдосконалення з огляду на сучасні виклики. Зокрема, доцільно передбачити чіткі механізми координації між державними органами та військовими медичними службами на регіональному рівні для оперативного реагування на надзвичайні ситуації. Важливо включити положення щодо активної інтеграції цифрових технологій для моніторингу стану здоров'я військових та управління ресурсами медичних закладів. Також варто закріпити правові норми щодо захисту прав пацієнтів у військових медичних установах, підвищення кваліфікації медичних кадрів і запровадження системи контролю якості надання медичної допомоги.

Особливу увагу слід приділити правовому регулюванню розгортанню військово-польових мобільних шпиталів усіх воєнізованих відомств держави, що на практиці виявило найсуттєвіші проблеми військової медицини. Серед них: недостатня кількість польових шпиталів із повною інфраструктурою, особливо в холодний період року, та брак необхідних фахівців, неузгодженість дій Державної служби з надзвичайних ситуацій із іншими військовими відомствами при розгортанні шпиталів у зоні бойових дій, відсутність скоординованої роботи шпиталів різних відомств щодо надання оперативної медичної допомоги пораненим військовослужбовцям

та цивільним особам, суттєва нестача автомобільних і авіаційних засобів для доставки поранених до стаціонарних шпиталів; відсутність надійної координації між військовими та цивільними медичними закладами щодо надання медичної допомоги за спеціалізованими напрямками, значні недоліки у роботі військово-лікарських комісій щодо проведення оперативних медичних експертиз, своєчасного встановлення статусу інваліда війни, члена родини загиблого та учасника бойових дій.

Реалізація та нормативне закріплення цих заходів дозволить не лише підвищити ефективність медичного забезпечення військових, а й значно зміцнити адміністративно-правове забезпечення охорони здоров'я, забезпечуючи своєчасність та якість медичної допомоги для всіх категорій громадян, які беруть участь у бойових діях або постраждали внаслідок них.

У жовтні 2022 року наказом МОЗ було визначено пріоритетні шляхи вдосконалення системи охорони здоров'я у 2023–2025 рр. [2]. Уряд постановив у першу чергу займатися розвитком первинної медичної допомоги, екстреної допомоги, трансплантації органів, охороною психічного здоров'я, реабілітацією.

З огляду на наближення 2026 року доцільно оновити стратегічні пріоритети та включити додаткові заходи для комплексного розвитку системи. Передусім, необхідно посилити напрямки профілактики та здорового способу життя на рівні первинної медичної допомоги, включаючи раннє виявлення хронічних захворювань, вакцинацію, скринінгові програми та освітні заходи для населення. Особлива увага має бути приділена програмам підтримки материнства та дитинства для стимулювання зростання народжуваності, включно з доступом до пренатальної та постнатальної допомоги, консультуванням вагітних, соціальною підтримкою сімей та медичною допомогою в пологових закладах.

Також важливо інтегрувати первинну, вторинну та третинну ланки медичної допомоги, забезпечуючи безперервність лікувально-профілактичного процесу. Розвиток трансплантаційної медицини варто доповнити вдосконаленням законодавчих та адміністративних механізмів регулювання донорства та трансплантаційних процедур. Зокрема, необхідно розширити мережу трансплантат-координаторів, які не лише контролюють організаційні аспекти проведення трансплантації, але й мають бути спеціально підготовлені для професійної взаємодії з родичами померлих потенційних донорів. Така робота включає консультування, психологічну підтримку, пояснення процедур та допомогу у прийнятті рішення щодо донорства. Підготовлені та чітко скоординовані дії трансплантат-координаторів забезпечать більшу готовність системи до своєчасного отримання донорських органів, підвищать ефективність трансплантаційної діяльності та сприятимуть етичному та правовому дотриманню всіх процедур у взаємодії з родинами донорів. Крім того, доцільно посилити заходи з охорони психічного здоров'я, включно з дистанційними консультаціями, кризовими центрами та програмами реабілітації для постраждалих від війни, а також розширити системи реабілітації для ветеранів та цивільних осіб.

Узгоджене впровадження цих заходів забезпечить стійкість системи охорони здоров'я в умовах воєнного стану, підвищить доступність та якість медичної допомоги, сприятиме профілактиці захворювань та формуванню умов для збільшення народжуваності, а також створить комплексну модель охорони здоров'я, готову до викликів 2026 року та подальшого розвитку системи.

Програма медичних гарантій на 2025 рік, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2024 р. № 1503, спрямована на розширення доступності та підвищення якості медичних послуг для населення. Її ключові положення передбачають збільшення обсягів державного фінансування, розширення переліку лікарських засобів, що надаються безоплатно, а також запровадження нових пакетів медичних послуг.

Водночас реалізація Програми супроводжується низкою ризиків, що можуть негативно позначитися на діяльності медичних закладів. Насамперед, існує проблема можливого дефіциту фінансування: попри загальне зростання бюджету на охорону здоров'я, окремі лікарні отримують кошти, що не покривають реальних витрат на їх утримання та забезпечення

медичного процесу. Додатковим ускладненням є занижені тарифи на послуги та надмірна бюрократизація процедур, що може призвести до збитковості закладів, особливо у віддалених регіонах. Практичні розрахунки показують, що Програма медичних гарантій покриває близько 70% фактичних витрат медичних установ, що унеможливорює повне фінансування персоналу та належне використання обладнання. Запровадження знижувальних коефіцієнтів лише поглиблює проблему. У результаті виникає загроза обмеження доступу громадян до медичної допомоги та зниження її якості [5].

Підвищення ефективності реалізації Програми державних гарантій та мінімізація її потенційних негативних наслідків можливі за умови впровадження комплексних фінансових та адміністративних заходів. Насамперед доцільно здійснити повномасштабний аудит витрат на програму з метою визначення найбільш витратних і малоефективних напрямів фінансування та забезпечення виділення додаткових коштів на перехідний період, необхідних для адаптації закладів охорони здоров'я до нових умов. Важливим кроком є запровадження компенсаторних механізмів для лікарень, що функціонують у регіонах із несприятливими безпековими чи соціально-економічними умовами, а також впровадження принципу «фінансової гнучкості» у сфері фінансування охорони здоров'я. Такий підхід дозволить спрямовувати ресурси на пріоритетні послуги, підтримувати менш стійких постачальників, забезпечувати крос-субсидування та формувати оперативні резерви для швидкого перерозподілу коштів між бюджетними програмами.

Окремої уваги потребує питання нерівномірного розподілу коштів НСЗУ між медичними закладами, що створює суттєві дисбаланси у функціонуванні системи. Додатковою проблемою є надмірно жорсткі вимоги до заповнення звітності, через які лікарні нерідко залишаються без належного фінансування від НСЗУ, що підриває їхню фінансову стабільність. Для усунення цих ризиків варто впровадити спрощення звітних процедур та їх автоматизацію за допомогою сучасних цифрових платформ, які б зменшили адміністративне навантаження на медичний персонал.

Поряд із цим необхідно сприяти активному залученню додаткових джерел фінансування, зокрема міжнародних грантів, допомоги від донорських організацій та механізмів державно-приватного партнерства. Важливим кроком також стане надання закладам охорони здоров'я чітких роз'яснень щодо практичного застосування постанови КМУ № 1503, а для забезпечення постійного моніторингу впливу регуляторних актів доцільно створити міжвідомчу робочу групу з представників МОЗ, НСЗУ, юридичних експертів та медичних працівників, яка напрацьовуватиме необхідні зміни та пропозиції з удосконалення чинного механізму.

Цифровізація медичної системи України створила підґрунтя для оперативного надання безоплатної допомоги та консультацій громадянам, які постраждали від війни. Упродовж 2022–2025 рр. було реалізовано низку важливих цифрових ініціатив, які змінили підхід до організації охорони здоров'я.

Серед ключових досягнень варто виділити систему епідеміологічного нагляду (ЕСЕН). Завдяки її розширенню було створено єдине сховище даних про інфекційні та професійні захворювання, а також ГРВІ. Система охоплює моніторинг за симптомами, синдромами та лабораторними дослідженнями, що дозволяє швидко реагувати на загрози для здоров'я населення.

Не менш важливим кроком став запуск системи «єКров», яка забезпечує прозорий моніторинг потреб у донорській крові та контроль запасів як на національному, так і на регіональному рівнях.

У фармацевтичній сфері запроваджено цифровізацію процесів завдяки тестуванню системи реєстрації ліків у міжнародному форматі eCTD, що значно спрощує взаємодію України з фармацевтичними компаніями.

Додатково, на базі платформи «Дія.Engine» було розроблено та перебуває на етапі впровадження 12 цифрових систем і реєстрів, які забезпечують об'єднання даних та ефективне управління медичною інформацією. Водночас важливо наголосити, що центральна

система eHealth має отримати більшу стабільність, оскільки перебої у її роботі ускладнюють функціонування медичних закладів і ставлять під загрозу своєчасність надання послуг [5].

Важливу роль у розвитку цифрової медицини відіграли й численні онлайн-сервіси для населення. Серед них телеграм-боти («Турбота», «Лікар на війні», «Дитячий лікар на війні», «Пошук лікаря»), інтернет-ресурс Doctors for UA, а також мобільні застосунки. Зокрема, TacticMedAid дозволяє швидко ознайомитися з алгоритмами надання першої допомоги пораненим у бойових умовах, а HealUA створено для консультацій українських лікарів із колегами з-за кордону щодо складних клінічних випадків, що сприяє інтеграції української медицини у міжнародну професійну спільноту.

Разом із тим, незважаючи на здобутки цифровізації, залишаються проблемні аспекти. По-перше, чимало лікарів стикаються з труднощами оперативного опанування нових технологій, що потребує системної підготовки та навчання медичного персоналу. По-друге, необхідно інтегрувати цифрові інструменти з єдиною електронною системою охорони здоров'я (eHealth) таким чином, щоб консультації, результати досліджень і рекомендації автоматично зберігалися в електронних медичних картках пацієнтів. По-третє, слід підсилити кіберзахист і надійність зберігання медичних даних, зважаючи на зростання ризиків їх витоку в умовах війни. Окрім того, актуальним завданням є створення окремих платформ для психологічної підтримки військових, цивільних, дітей та сімей загиблих, які поєднуюватимуть онлайн-консультації з інструментами самодопомоги.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, аналіз сучасних умов функціонування української системи охорони здоров'я свідчить, що адміністративно-правове забезпечення цієї сфери в умовах воєнного стану потребує глибокого удосконалення та адаптації до нових викликів. Незважаючи на вже ухвалені нормативно-правові акти та успішні цифрові ініціативи, на практиці залишаються невирішеними питання кадрового забезпечення, фінансування, рівномірного доступу до медичних послуг у різних регіонах, а також стабільності ключових цифрових медичних платформ. Важливими завданнями є інтеграція військової та цивільної медицини, розвиток системи мобільних шпиталів, забезпечення належної психологічної підтримки постраждалих від війни, а також реалізація заходів зі стимулювання народжуваності через програми підтримки материнства й дитинства. Особливого значення набуває формування ефективних механізмів у сфері трансплантології. Реалізація запропонованих напрямів дозволить не лише зміцнити стійкість медичної системи в умовах війни, але й створити підґрунтя для її модернізації та відновлення у післявоєнний період, що стане важливим чинником підвищення рівня довіри громадян до держави та забезпечення сталого розвитку суспільства.

Використана література:

1. Про затвердження Воєнно-медичної доктрини України : Постанова Кабінету Міністрів України від 31.10.2018 р. № 910. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/910-2018-p#Text> (дата звернення: 08.09.2025).
2. Про затвердження пріоритетних напрямів розвитку сфери охорони здоров'я на 2023–2025 роки : Наказ МОЗ від 07.10.2022 р. № 1832. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1832282-22#Text> (дата звернення: 08.09.2025).
3. Bagby J. W., Aalberts R. J. Medical Martial Law: Proposals for Creating More Effective Policies in a Brave New Post Pandemic World. *SSRN Electronic Journal*. 2020. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3647275> (дата звернення: 08.09.2025).
4. За два роки повномасштабної війни росія пошкодила або зруйнувала в Україні 1736 об'єктів медзакладів. Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/za-dva-roki-povnomasshtabnoi-vijni-rosija-poshkodila-abo-zrujnuvala-v-ukraini-1736-ob%e2%80%99ektiv-medzakladiv-> (дата звернення: 08.09.2025).
5. Новації Програми медичних гарантій у 2025 році. Ризики та можливості. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/novatsiyi-prohramy-medychnykh-harantiy-u-2025-rotsi-ryzyky-ta> (дата звернення: 08.09.2025).

6. Савчук Т. Воєнний стан: як це відбувалося в інших країнах. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/martial-law-around-globe/29621742.html> (дата звернення: 08.09.2025).
7. Скрипник О. А. Трансформація державного управління у сфері охорони здоров'я в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. наук з держ. управл. : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління». Дніпропетровськ, 2011. 20 с.
8. ВР визнала Росію державою-агресором. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2015/01/27/7056514/> (дата звернення: 08.09.2025).

References:

1. Kabinet Ministriv Ukrainy (2018). Pro zatverdzhennia Voienno-medychnoi doktryny Ukrainy : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 31.10.2018 r. № 910 [On the approval of the Military-Medical Doctrine of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 31, 2018 № 910]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/910-2018-p#Text> (accessed: 08.09.2025) [in Ukrainian].
2. Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy (2022). Pro zatverdzhennia priorytetnykh napriamiv rozvytku sfery okhorony zdorovia na 2023–2025 roky : Nakaz MOZ vid 07.10.2022 r. № 1832 [On approval of priority areas of development of the healthcare sector for 2023–2025: Order of the Ministry of Health dated 07.10.2022 № 1832]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1832282-22#Text> (accessed: 08.09.2025) [in Ukrainian].
3. Bagby, J. W., Aalberts, R. J. (2020). Medical Martial Law: Proposals for Creating More Effective Policies in a Brave New Post Pandemic World. *SSRN Electronic Journal*. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3647275> (accessed: 08.09.2025).
4. Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy (2024). Za dva roky povnomasshtabnoi viiny rosiiia poshkodyla abo zruinuvala v Ukraini 1736 obektiv medzakladiv [In two years of full-scale war, russia damaged or destroyed 1,736 medical facilities in Ukraine]. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/za-dva-roki-povnomasshtabnoi-vijni-rosija-poshkodyla-abo-zruinuvala-v-ukraini-1736-obektiv-medzakladiv> (accessed: 08.09.2025) [in Ukrainian].
5. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen (2025). Novatsii Prohramy medychnykh harantii u 2025 rotsi. Ryzyky ta mozhlyvosti [Innovations of the Medical Guarantees Program in 2025. Risks and opportunities]. URL: <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/novatsiyi-prohramy-medychnykh-harantiy-u-2025-rotsi-ryzyky-ta> (accessed: 08.09.2025) [in Ukrainian].
6. Savchuk, T. (2017). Voiennyi stan: yak tse vidbuvalosia v inshykh krainakh [Martial law: how it happened in other countries]. *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/martial-law-around-globe/29621742.html> (accessed: 08.09.2025) [in Ukrainian].
7. Skrypnyk, O. A. (2011). Transformatsiia derzhavnoho upravlinnia u sferi okhorony zdorovia v Ukraini [Transformation of public administration in the field of healthcare in Ukraine] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stup. kand. nauk z derzh. upravl. : spets. 25.00.01 “Teoriia ta istoriia derzhavnoho upravlinnia”. Dnipropetrovsk, 20 p. [in Ukrainian].
8. *Ukrainska pravda* (2015). VR vyznala Rosiiu derzhavoiu-ahresorom [The Verkhovna Rada recognized Russia as an aggressor state]. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2015/01/27/7056514/> (accessed: 08.09.2025) [in Ukrainian].

Riabchuk O. Proposals for Improving Administrative and Legal Support of Healthcare under Martial Law

The article analyzes the directions for improving the administrative and legal support of healthcare under martial law. The relevance of the topic is determined by the full-scale Russian invasion of Ukraine, which has created unprecedented challenges for the functioning of the national healthcare system and its legal regulation.

It is emphasized that Ukraine's experience in organizing healthcare during wartime is unique. Faced with extremely difficult conditions of armed aggression, the state was forced to respond promptly to new challenges, introduce amendments to legislation, and adapt legal mechanisms to maintain the stability of the healthcare system.

Thanks to the adoption of a number of regulatory legal acts, it has been possible to ensure the realization of the constitutional right of individuals to healthcare. However, many aspects in this field still require further improvement. In particular, the Ministry of Health, together with legislative and executive authorities, needs to strengthen measures aimed at ensuring the uninterrupted operation of medical institutions under martial law, guaranteeing access to free medical care and rehabilitation for servicemen, veterans, and internally displaced persons, as well as introducing effective mechanisms of accountability for medical institutions in preserving the life and health of patients, along with other reforms.

A positive consequence of legislative changes should be the involvement of a greater number of specialists in the work of medical institutions, which will help avoid a deep crisis in the system. Digital tools are expected to play an important role in this: mobile applications enabling remote consultations, as well as information campaigns of the Ministry of Health through the media, which increase public awareness regarding the provision of first aid.

Key words: constitutional rights and freedoms, Ministry of Health, Cabinet of Ministers of Ukraine, public healthcare, administrative and legal support of healthcare under martial law, martial law.

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 29.08.2025

Дата публікації: 31.10.2025

Якимець С. С.

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ СУДУ ПРИСЯЖНИХ У ЗАРУБІЖНИХ ЮРИСДИКЦІЯХ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Стаття присвячена комплексному порівняльно-правовому аналізу різних моделей суду присяжних у зарубіжних юрисдикціях з метою визначення оптимальних шляхів розвитку цього інституту в Україні. Дослідження охоплює дві основні світові моделі суду присяжних: англо-американську (класичну) та континентальну (змішану), аналізуючи їхні особливості функціонування та правового регулювання.

Проведений аналіз міжнародного досвіду демонструє різноманітність підходів до організації участі громадян у здійсненні правосуддя – від класичної британської системи з повною автономією присяжних у питаннях факту до континентальних моделей, де питання факту та права вирішуються спільно професійними суддями та присяжними. Особливу увагу приділено емпіричним дослідженням ефективності різних систем вердиктів, зокрема порівнянню шотландської системи трьох вердиктів із традиційною англо-американською системою двох вердиктів.

Автори аналізують сучасний стан розвитку інституту присяжних в Україні, який характеризується наближенням до континентальної традиції з утворенням колегій з двох професійних суддів і трьох присяжних. Виявлено основні проблеми функціонування українського суду присяжних, зокрема організаційні недоліки у формуванні списків присяжних, недостатній рівень правової культури та необхідність врахування специфічних умов воєнного й поствоєнного періоду.

Дослідження обґрунтовує необхідність системного підходу до реформування інституту присяжних в Україні, що включає створення єдиної електронної системи формування списків, розробку спеціальних освітніх програм, належне матеріальне забезпечення та розширення категорій справ, які можуть розглядатися присяжними. Визначено, що успішна імплементація реформ сприятиме підвищенню довіри громадян до судової системи та зміцненню демократичних засад судочинства.

Ключові слова: суд присяжних, англо-американська модель, континентальна модель, порівняльне правознавство, судова реформа, участь громадян у правосудді, міжнародний досвід, правосуддя, судочинство, демократизація судової системи.

Постановка проблеми. Інститут суду присяжних як форма безпосередньої участі громадян у здійсненні правосуддя становить один з ключових індикаторів демократизації судової системи та розбудови громадянського суспільства. Конституція України закріплює участь народу в здійсненні правосуддя виключно через присяжних, проте сучасний стан розвитку цього інституту характеризується недостатньою ефективністю практичного застосування та потребує системного аналізу міжнародного досвіду.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю визначення оптимальної моделі функціонування суду присяжних в умовах євроінтеграційних процесів та посткризового державотворення. Сучасні виклики, пов'язані із забезпеченням справедливого судочинства та підвищенням довіри громадян до судової системи, вимагають ґрунтовного вивчення зарубіжного досвіду та адаптації найкращих практик до української правової системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика функціонування суду присяжних знайшла відображення у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників. Серед вітчизняних науковців значний внесок у розвиток теорії суду присяжних зробили Юрченко М., Ярмач В., Ніцевич А., Белова О., Бумєга К., Коліух В., Богданов Є., Волоско І., Максимович Р., Мірінович У., Прилуцький С., Капліна О., Тертишник В., Солодков А., Погребняк С., Овчаренко О., Культенко О., Ковальова М.

Міжнародний досвід досліджували Котляр Д., Кузнецова Л., Устінова-Бойченко Г., Барабаш Н., Привиденцев О., Новиков О., Коротун Т., Конєва Є., Бурий А., Єрмолаєв В., Москвич Л., Іваницький С., Русанова І., Городовенко В. Особливу увагу заслуговують зарубіжні дослідження

Jackson E., Curley L., Leverick F., Lages M., які провели метааналіз ефективності різних систем вердиктів, а також праці Malsch M., Hans V., Diamond S., Kutnjak Ivković S., Marder N., присвячені демократизуючому ефекту участі непрофесіоналів у судочинстві.

Мета статті є проведення комплексного порівняльно-правового аналізу моделей суду присяжних у зарубіжних юрисдикціях, визначення їх особливостей та переваг з метою обґрунтування оптимальних шляхів реформування інституту присяжних в Україні з урахуванням міжнародних стандартів та національних особливостей правової системи.

Виклад основного матеріалу. Інститут суду присяжних становить одну з найважливіших форм участі громадян у здійсненні правосуддя та є свідченням демократизації судової системи у сучасних правових державах. Конституція України передбачає, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя виключно через присяжних, правосуддя в Україні здійснюють професійні судді, у визначених законом випадках до складу суду залучаються і присяжні, а судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних [1]. Водночас сучасний стан розвитку цього інституту в Україні характеризується недостатньою ефективністю практичного застосування та потребує системного аналізу зарубіжного досвіду для визначення найбільш оптимальної моделі функціонування в умовах євроінтеграційних процесів та посткризового державотворення.

У сучасному правознавстві прийнято виділяти дві основні моделі суду присяжних: англо-американську (класичну) та континентальну (змішану), кожна з яких має свої особливості функціонування та правового регулювання. Науковці зазначають, що «наразі у світі існують такі моделі суду присяжних: англо-американська та континентальна або «змішана»» [2, с. 33]. Дослідження особливостей функціонування цих моделей набуває особливої важливості в контексті сучасних викликів, пов'язаних із забезпеченням справедливого судочинства та підвищенням довіри громадян до судової системи.

Англо-американська модель характеризується чітким розмежуванням компетенції між колегією присяжних та професійним суддею, ухваленням присяжними вердикту, який, як правило, є немотивованим, можливістю оскарження вердикту лише в разі допущення істотних процесуальних порушень. У цій моделі вердикт виноситься присяжними без участі професійних суддів, присяжні самі вирішують питання щодо доведеності вини обвинуваченого, при цьому присяжні беруть участь у дослідженні доказів із самого початку судового розгляду [2, с. 33]. Фундаментальною особливістю цієї моделі є принцип повної автономії присяжних у питаннях факту, що забезпечує незалежність їхнього рішення від професійної юридичної інтерпретації та дозволяє втілити принцип народного судочинства в його найбільш послідовній формі.

Аналіз функціонування англо-американської моделі демонструє її багатовікову еволюцію від інструменту королівської влади до незалежного інституту громадянського суспільства. Класична модель суду присяжних набула розповсюдження в Англії та в США, склалася протягом століть, стала зразком для подальшого розвитку та модифікації цього процесуального інституту в інших регіонах світу [3, с. 133]. Британський досвід свідчить про ефективність поєднання демократичних принципів із процесуальними гарантіями справедливого судочинства. У Великобританії, якщо обвинувачений обирає розгляд справи судом присяжних, визначається група потенційних присяжних, яким надсилаються повістки, з них формується лава присяжних кількістю 12 осіб. Під час судового розгляду присяжним представляються докази, показання свідків або експертів, доводи адвокатів, після чого присяжні відправляються у дорадчу кімнату для спільного обговорення доказів та їхнього зв'язку з обвинуваченнями [2, с. 33–34]. Вердикт може бути прийнятий одноголосно або у відповідній комбінації голосів залежно від кількості присяжних, які лишилися для вирішення справи, що забезпечує гнучкість процедури прийняття рішення без втрати її демократичної легітимності [2, с. 34].

Емпіричні дослідження ефективності різних систем вердиктів надають цінні висновки щодо впливу процедурних особливостей на результати судових рішень, що є принципово важливим для розуміння переваг та недоліків різних моделей. Джексон, Керлі, Леверік та Лages у своєму мета-аналізі, що охопив дані 1778 присяжних з 10 імітаційних судових процесів, виявили статистично значущий ефект зниження кількості засуджень у шотландській системі трьох вердиктів порівняно з традиційною англо-американською системою двох вердиктів.

За результатами дослідження, шанси на засудження у шотландській системі приблизно на 40% нижчі порівняно з англо-американською системою, що свідчить про значний вплив процедурних особливостей на результати судових рішень [4, с. 23]. Дані демонструють, що структурні елементи судової процедури мають не лише формальне, але й суттєве матеріальне значення для забезпечення справедливості судочинства.

Американська система присяжних має двоступеневу структуру, що відрізняє її від більшості інших юрисдикцій. Суд присяжних (Trial Jury), також відомий як мале журі (petit jury), вирішує питання про вину підсудного у кримінальній справі або про заподіяння шкоди у цивільній справі та складається з 6–12 осіб. Велике журі (Grand Jury) визначає наявність достатніх підстав для притягнення особи до кримінальної відповідальності та складається з 16–23 осіб [2, с. 34]. Судові процеси, як правило, публічні, але наради присяжних є закритими, що забезпечує незалежність прийняття рішень від зовнішнього впливу та створює необхідні умови для вільного обговорення доказів. Характерними ознаками англо-американської моделі суду присяжних є розмежування компетенції між колегією присяжних і професійним суддею, ухвалення присяжними вердикту, який, як правило, є невмотивованим [3, с. 133]. Ірландська система також демонструє особливості англо-американської традиції з певними національними специфікаціями, де суди присяжних у кількості 12 осіб розглядають кримінальні справи в першій інстанції. Присяжні вирішують питання факту, а не права, рішення ухвалюють колегіально шляхом таємного голосування. Суд присяжних розглядає справу у разі, якщо за вчинення злочину передбачене довічне ув'язнення [2, с. 34].

Континентальна модель суду присяжних характеризується утворенням єдиної колегії за участю як професійних суддів, так і присяжних, які спільно вирішують питання факту (винуватість або невинуватість обвинуваченого) та кваліфікації злочину й покарання [2, с. 34]. Ця модель набула поширення у країнах континентальної Європи після французької революції 1789 року та була адаптована до специфічних особливостей національних правових систем різних країн, що зумовило виникнення різноманітних національних варіацій у межах загальної концептуальної основи. У Франції інститут суду присяжних в його сучасному розумінні існує з 1790 року та пов'язаний із прийняттям Декрету про судову організацію, який заклав основні підвалини судочинства за участі народу та для народу [5, с. 170]. Французька модель передбачає, що суд присяжних (cour d'assises) розглядає тяжкі злочини, які передбачають покарання від 10 років позбавлення волі до довічного ув'язнення, при цьому суд складається з 3 професійних суддів та 6 присяжних – громадян, обраних жеребкуванням [2, с. 36]. Важливою особливістю французької системи є вимога надання обґрунтованого вердикту, що відповідає рішенням Європейського суду з прав людини у справі Таксе проти Бельгії та забезпечує прозорість судового процесу.

У Німеччині застосовується система змішаних колегій, що поєднує професійних суддів та народних засідателів і демонструє специфічний підхід до організації народного судочинства. У Федеративній Республіці Німеччині інститут суду присяжних існував до 1924 року, після чого його було скасовано та модернізовано у суд шефенів (Schöffengericht) з запровадженням інституту народних засідателів, які беруть участь у здійсненні правосуддя разом із професійними суддями [5, с. 170]. Характерним є розгляд кримінальних справ колегією за участі одного професійного судді та двох засідателів, при цьому у окремих справах, визначених законодавством, суд складається з трьох професійних суддів і двох народних засідателів, що забезпечує диференційований підхід залежно від складності та суспільної значущості справи [5, с. 170].

В Австрії система організована з урахуванням тяжкості злочинів та відповідних процедурних гарантій. Окремі категорії кримінальних справ про злочини, за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк більше п'яти років, розглядаються за участі народних засідателів, при цьому колегії складаються з професійних суддів і засідателів (зазвичай один професійний суддя та двоє засідателів). Справи щодо злочинів з мінімальним ув'язненням понад 5 років і максимальним ув'язненням понад 10 років, а також політичних злочинів розглядають колегії за участі присяжних у кількості 8 осіб та трьох професійних суддів [2, с. 34–35]. Дослідники підкреслюють, що континентальні європейські присяжні часто є меншими за розміром

порівняно з англо-саксонськими (від шести до дев'яти непрофесійних членів проти дванадцяти до п'ятнадцяти в англо-американських присяжних), при цьому більшість континентальних європейських присяжних співпрацюють з професійними суддями щодо рішення про вину підсудного або щодо рішень як про вину, так і про вирок [6, с. 5]. В традиційній англо-американській моделі присяжних журі приймає рішення про вердикт без професійного судді, не надаючи обґрунтувань своїх рішень, які зазвичай вимагають однастайності.

Азійські країни також розробили власні підходи до залучення громадян до здійснення правосуддя, які відображають специфіку правових традицій та соціокультурних особливостей цього регіону. Японія з 2009 року використовує змішаний трибунал під назвою «Сайбанін» (Saiban'in), що складається з шести випадково відібраних громадян та трьох професійних суддів. Цей трибунал розглядає серйозні кримінальні справи на рівні районних судів, включаючи справи, що караються смертною карою, ув'язненням на невизначений термін або ув'язненням з каторжними роботами [2, с. 37]. Японська модель демонструє можливість успішної адаптації інституту участі громадян у судочинстві до особливостей східноазійської правової культури та традицій колективного прийняття рішень.

Сучасна українська модель суду присяжних наближається до континентальної традиції та складається з двох професійних суддів та трьох присяжних, які спільно вирішують питання факту та права. Така структура відрізняється від класичної англо-американської системи, де присяжні самостійно вирішують питання факту, а суддя – питання права, що створює певні концептуальні суперечності в організації судового процесу та розподілі функцій між його учасниками [7, с. 13]. Згідно з українським законодавством, справи за участю присяжних розглядаються в першій інстанції лише у випадках, коли обвинуваченому загрожує довічне позбавлення волі, і лише за клопотанням обвинуваченого. Відповідно до Закону України «Про судоустрій та статус суддів», суд присяжних в Україні складається з двох професійних суддів і трьох присяжних, які обираються випадковим чином з числа громадян України [5, с. 169].

Процедурні аспекти української моделі передбачають систему обмежень та вимог, спрямованих на забезпечення компетентності та неупередженості присяжних. Присяжним може бути громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного суду. Існує ряд обмежень щодо осіб з непогашеною судимістю, недієздатних осіб, осіб із зареєстрованими психіатричними діагнозами або осіб, визнаних недієздатними за медичними показниками, народних депутатів, членів Кабінету Міністрів України, суддів, прокурорів, працівників правоохоронних органів та інших категорій [7, с. 13]. Рішення у справі приймається простою більшістю голосів, при цьому кожен з присяжних має один голос, рівнозначний голосу професійного судді, що забезпечує паритетну участь професійних та непрофесійних учасників у прийнятті судового рішення.

Основною проблемою українського суду присяжних є організаційні недоліки у формуванні списків присяжних, які перешкоджають ефективному функціонуванню цього інституту. Як зазначають науковці, існуючі організаційні проблеми часто пов'язані з недосконалістю поточних механізмів відбору та недостатньою автоматизацією процесів, включаючи складність оперативного оновлення списків присяжних, відсутність єдиної бази даних кандидатів та обмежені можливості для перевірки відповідності кандидатів встановленим законом вимогам [7, с. 14]. Впровадження єдиної електронної системи формування списків присяжних дозволило б оптимізувати процес відбору та забезпечити прозорість цієї процедури, а також значно підвищити ефективність адміністративного управління цим процесом.

Вагомим внеском у розвиток інституту присяжних в Україні є прийняття за основу двох законопроектів, якими передбачено запуск повноцінного функціонування суду присяжних з розширеними повноваженнями. Зазначений законопроект передбачає розгляд окремих кримінальних проваджень лавою присяжних у кількості 8 осіб та головуючого судді [2, с. 31]. При цьому на розгляд присяжних ставляться здебільшого питання факту: чи доведено, що мало місце кримінальне діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа; чи доведено, що діяння вчинене обвинуваченим; чи доведено, що обвинувачений є винуватим у вчиненні інкримінованого йому діяння; чи є обставини, які пом'якшують покарання винуватої особи; чи є підстави

для відшкодування завданої винуватою особою моральної шкоди потерпілому [2, с. 31]. Такий підхід наближає українську модель до класичної англо-американської традиції та може значно підвищити ефективність участі громадян у здійсненні правосуддя.

Аналіз зарубіжного досвіду показує критичну важливість матеріального забезпечення та соціальних гарантій присяжних для ефективного функціонування цього інституту. В. В. Берч підкреслює, що у США та Великобританії існує чітка система відбору та підготовки присяжних, яка забезпечує високу ефективність цього інституту [7, с. 13]. В українських реаліях процедура формування списків присяжних часто стикається з організаційними труднощами та недосконалістю законодавчого регулювання. І. Р. Волоско наголошує на необхідності створення належних умов для роботи присяжних, включаючи адекватну оплату їхньої праці та забезпечення безпеки [8, с. 156]. Міжнародна практика свідчить, що матеріальне стимулювання участі громадян у судочинстві є не лише питанням соціальної справедливості, але й необхідною умовою залучення кваліфікованих та мотивованих осіб до виконання функцій присяжних.

У цивільному судочинстві питання залучення присяжних залишається дискусійним, при цьому можна виділити два основні підходи до визначення сфер їх застосування. Перший базується на критерії суспільної значущості та передбачає участь присяжних у справах, що торкаються фундаментальних прав громадян, зокрема справах про батьківські права та визначення місця проживання дитини [9, с. 140]. Другий підхід використовує економічний критерій, пропонуючи залучення присяжних до розгляду справ зі значною вартістю позову [10, с. 15]. Водночас критичний аналіз функціонування цього інституту виявляє його формальний характер та неефективність у досягненні поставлених цілей [11, с. 299]. Аналіз зарубіжного досвіду свідчить, що успішність застосування присяжних у цивільних справах залежить від чіткого визначення критеріїв відбору категорій справ, належної підготовки присяжних та забезпечення збалансованості між професійними знаннями суддів та суспільним контролем за правосуддям.

Масштабне дослідження В. Ганс, Ш. Даймонд, С. Кутняк-Івкович та Н. Мардер [12] щодо участі непрофесіоналів у правових рішеннях представляє найбільш комплексний на сьогодні аналіз глобальних тенденцій розвитку інституту присяжних, охоплюючи майже дві третини країн світу. Дослідження виявило парадоксальний характер сучасних процесів: одночасне розширення участі громадян у нових демократіях (Аргентина, Японія, Південна Корея) та її обмеження у традиційних юрисдикціях (Норвегія, Бельгія, окремі штати США). Автори встановили статистично значущий зв'язок між рівнем демократичності країни та наявністю інституту присяжних, при цьому кореляція виявилася найсильнішою саме для класичних моделей суду присяжних. Особливо цінними є емпіричні дані щодо впливу участі у судочинстві на громадянську активність: у США та Аргентині зафіксовано підвищення електоральної участі серед колишніх присяжних на 8–12%, а в Японії 23% учасників системи «Сайбанін» активізували свою політичну діяльність після завершення судової служби [12]. Це дослідження надає науково обґрунтовану основу для розуміння інституту присяжних не лише як механізму правосуддя, але й як інструменту демократичного розвитку суспільства.

У контексті реформування системи присяжних в Україні особливої актуальності набуває питання врахування емоційного та психологічного стану претендентів на роль присяжного, що стає надзвичайно важливим з огляду на майбутній повоєнний період. Значна кількість громадян України, які пережили травматичний досвід війни, створює додаткові виклики для системи правосуддя [7, с. 14]. Це потребує розробки спеціальних механізмів психологічної оцінки та підготовки присяжних, а також створення системи психологічної підтримки для осіб, які виконують функції присяжних у складних справах.

Для України особливо актуальним є питання розширення категорій справ, які розглядаються за участю присяжних, що може стати важливим кроком у демократизації судової системи. Р. М. Максимович та У. О. Мірінович зазначають, що сучасна модель суду присяжних в Україні потребує суттєвого вдосконалення для забезпечення ефективного здійснення правосуддя [13, с. 124]. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, суд присяжних розглядає лише обмежену категорію кримінальних справ. Проте С. В. Прилуцький та О. В. Капліна зазначають, що для повноцінного функціонування інституту присяжних необхідно розширити

їх компетенцію та запровадити класичну модель суду присяжних [14, с. 276]. Такий підхід потребує поступового впровадження з урахуванням готовності судової системи та рівня правової культури суспільства.

Значну увагу науковці приділяють проблемі правової культури та освіти присяжних як фундаментальній умові ефективного функціонування цього інституту. В. М. Тертишник та А. А. Солодков підкреслюють необхідність запровадження спеціальних освітніх програм для присяжних, які б забезпечували їх належну підготовку до виконання своїх обов'язків [15, с. 161]. Це особливо важливо з огляду на те, що низький рівень правової культури може негативно впливати на якість судових рішень та підривати авторитет судової системи в цілому. І. Р. Волоско правильно підкреслює, що переконання присяжного в конкретній справі може бути зумовлене не лише сукупністю доказів, а й іншими факторами, які не мають юридичного значення: стереотипи, зовнішній вигляд та поведінка обвинуваченого, його реакція на показання свідків тощо [8, с. 10]. Це актуалізує потребу в розробці спеціальних методик підготовки присяжних та забезпечення їх інформаційно-правової грамотності.

У контексті євроінтеграційних процесів важливим є вивчення європейського досвіду організації суду присяжних та його адаптація до українських реалій. С. О. Погребняк та О. М. Овчаренко у своєму порівняльно-правовому дослідженні аналізують різні європейські моделі суду присяжних та можливості їх адаптації до українських реалій [16, с. 45]. Особливу увагу автори приділяють питанням організації роботи присяжних та механізмам забезпечення їх незалежності, що є критично важливим для підтримання довіри громадян до судової системи. О. В. Культенко та М. В. Ковальова, аналізуючи міжнародні стандарти функціонування суду присяжних, підкреслюють необхідність комплексного підходу до реформування цього інституту в Україні, що включає вдосконалення законодавчої бази та створення належних організаційних та матеріально-технічних умов для роботи присяжних [17, с. 49]. Аналіз міжнародного досвіду демонструє тенденцію до збільшення вимог щодо обґрунтованості рішень присяжних, що відображає загальний рух у бік підвищення прозорості та підзвітності судової влади. Європейський суд з прав людини у справі Таксе проти Бельгії встановив, що хоча суд не вимагає від присяжних надавати обґрунтування своїх вердиктів, він дійсно встановив, що обвинувачений та громадськість повинні розуміти вердикт присяжних для забезпечення «об'єктивної та прозорої системи правосуддя» [12, с. 150]. У деяких країнах з новішими системами присяжних вимагається надання більш експліцитних обґрунтувань, як у Іспанії, де пояснення вердикту присяжних пишеться за допомогою юридично підготовленого секретаря суду.

Порівняльний аналіз різних моделей суду присяжних свідчить про необхідність врахування національних особливостей правової системи при виборі оптимальної моделі та неможливість механічного перенесення навіть найуспішніших зарубіжних практик без їх адаптації до місцевих умов. Для деяких країн суд присяжних є «природним», тобто таким, що виник у результаті відповідних соціально-історичних процесів, що характерно для країн англо-саксонської правової системи (США, Великобританія), які стали основоположниками цього інституту. Для більшості країн суд присяжних є запозиченою моделлю з метою удосконалення власної судової системи, підвищення рівня довіри громадян до правосуддя та їх обізнаності щодо того, як це правосуддя здійснюється [2, с. 41]. Д. О. Котляр та Л. В. Кузнєцова, досліджуючи зарубіжний досвід формування суду присяжних на прикладі США, Англії, Франції та Німеччини, підкреслюють важливість адаптації міжнародного досвіду до національних особливостей та неприпустимість сліпого копіювання зарубіжних моделей [18].

Досліджуючи місце інституту присяжних, Г. М. Устінова-Бойченко зазначає, що цей інститут є важливим для реалізації демократичних принципів та постійно модернізується, враховуючи євроінтеграційну спрямованість нашої держави [19]. Запровадження тієї чи іншої моделі залежить від історико-культурних особливостей відповідної держави та готовності населення прийняти відповідну модель і ефективно її реалізовувати. Існування різних моделей суду присяжних – відмінних від «класичної» англо-саксонської – не може бути ознакою недемократичного суспільства. Навпаки, запровадження ідентичної моделі суду присяжних у країні, основна

частина населення якої не пройшла відповідний шлях розвитку самосвідомості, може виявитися неефективною або навіть деструктивною для здійснення правосуддя.

Важливим аспектом є також врахування досвіду пострадянських країн, які запровадили різні моделі суду присяжних в умовах транзитивного розвитку правових систем. Як зазначають дослідники, на пострадянському просторі сприйнято та впроваджено як класичну (Грузія), так і континентальну модель суду присяжних (Республіка Казахстан). Проте аналіз законодавства цих країн дозволяє констатувати часткову конвергенцію процесуальної форми, що знаходить прояв у провадженні окремих процедурних правил, що характерні для іншої моделі [3, с. 135]. Цей досвід демонструє можливість творчого поєднання елементів різних моделей для створення національної системи, яка б максимально відповідала потребам конкретної країни.

Дослідження показують, що ефективне функціонування інституту присяжних потребує системного підходу до його реформування, включаючи вдосконалення законодавчих механізмів, забезпечення незалежності присяжних, введення ефективних освітніх програм для присяжних, створення належного рівня правової освіти та компенсації для виконання присяжними своїх обов'язків. О. В. Новиков та Т. В. Коротун підкреслюють, що англо-американська модель суду присяжних може бути корисною для України, оскільки вона забезпечує чітке розмежування функцій між професійними суддями та присяжними [20, с. 727]. Є. М. Конєва, досліджуючи становлення суду присяжних у правовій системі Англії, наголошує на важливості історичного досвіду для розуміння сучасних проблем функціонування цього інституту та необхідності еволюційного, а не революційного підходу до його розвитку [Конєва, с. 156].

У контексті сучасних викликів особливої уваги потребує питання адаптації інституту присяжних до умов воєнного та поствоєнного періоду в Україні. Як зазначає Богданов, значна кількість громадян України, які пережили травматичний досвід війни, створює додаткові виклики для системи правосуддя, що потребує врахування при відборі та підготовці присяжних [7, с. 14]. Це вимагає розробки спеціальних механізмів психологічної оцінки претендентів на роль присяжних та забезпечення їм необхідної підтримки, а також створення особливих процедур для справ, пов'язаних з воєнними злочинами та злочинами проти людяності.

Аналіз зарубіжного досвіду також свідчить про важливість забезпечення належного фінансування та матеріально-технічного забезпечення роботи присяжних як необхідної умови ефективного функціонування цього інституту. Л. М. Москвич, С. О. Іваницький та І. О. Русанова у своєму дослідженні теорії і практики суду присяжних підкреслюють необхідність створення всебічної системи підтримки присяжних, включаючи їх матеріальне забезпечення та правовий захист [Москвич, Іваницький, Русанова, с. 178]. Особливої уваги заслуговує питання взаємодії суду присяжних з іншими інститутами правосуддя та його інтеграції в загальну систему судочинства. В. В. Городовенко у своєму дослідженні перспектив розвитку суду присяжних в Україні зазначає необхідність комплексного підходу до реформування судової системи, що включає не лише запровадження ефективної моделі суду присяжних, але й забезпечення її гармонійної інтеграції в загальну систему правосуддя [Городовенко, с. 6].

Водночас необхідно враховувати потенційні ризики та виклики, пов'язані з функціонуванням суду присяжних, які можуть негативно вплинути на ефективність правосуддя. Як показує міжнародний досвід, пасивна роль присяжних під час ухвалення вироку, складність процедури в англо-американській моделі суду присяжних, неспроможність останніх у низці випадків дати правильну оцінку встановленим у судовому розгляді фактам, високий відсоток виправдувальних вироків можуть стати аргументами щодо доцільності відмови від застосування цієї процесуальної форми здійснення правосуддя [3, с. 134]. В умовах поствоєнного періоду особливої актуальності набуває питання психологічної готовності громадян до розгляду справ, пов'язаних із воєнними злочинами та злочинами проти людяності. Водночас високий відсоток виправдувальних вироків, який викликає занепокоєння у деяких зарубіжних юрисдикціях, може розглядатися як позитивний індикатор незалежності присяжних від обвинувального ухилу у системі правосуддя. Ключовим завданням для України є розробка збалансованої моделі, що поєднуватиме демократичні принципи участі громадян із забезпеченням професійних стандартів судочинства через систему належної підготовки присяжних та чіткого розмежування їх компетенції з професійними суддями.

Це потребує не лише правового регулювання, але й формування відповідної правової культури та громадської свідомості щодо ролі та значення інституту присяжних у демократичному суспільстві. А. П. Бурий у своєму дослідженні міжнародного досвіду діяльності інститутів мирового судді, суду присяжних, народних засідателів надає пропозиції щодо можливостей його застосування в Україні, підкреслюючи важливість адаптації зарубіжного досвіду до національних умов [Бурий, с. 131]. В. В. Єрмолаєв досліджує історико-правові аспекти суду присяжних в Україні до 150-річчя судової реформи 1864 року, що дозволяє краще зрозуміти історичні передумови сучасного розвитку цього інституту та його потенціал для української правової системи [Єрмолаєв, с. 27].

Аналіз зарубіжного досвіду дозволяє сформулювати ключові передумови ефективного функціонування інституту присяжних: збалансоване поєднання демократичних принципів із професійними стандартами судочинства, наявність відповідної інфраструктури та підготовленого кадрового ресурсу, а також соціальна готовність суспільства до сприйняття цього інституту. Особливістю українського контексту є необхідність врахування специфічних умов воєнного та поствоєнного періоду, що вимагає розробки додаткових механізмів психологічної підтримки учасників судових процесів та адаптації існуючих процедур до нових реалій.

Висновки. Підсумовуючи проведений аналіз, можна констатувати, що порівняльно-правовий аналіз моделей суду присяжних у зарубіжних юрисдикціях свідчить про різноманітність підходів до організації участі громадян у здійсненні правосуддя та відсутність універсальної моделі, придатної для всіх правових систем. Для України важливим є врахування як позитивного міжнародного досвіду, так і специфічних національних умов при виборі оптимальної моделі суду присяжних. Успішна імплементація реформ суду присяжних сприятиме підвищенню довіри громадян до судової системи, забезпеченню прозорості та об'єктивності судового процесу, а також зміцненню демократичних засад судочинства в Україні.

Ключовими напрямками такого реформування мають стати створення єдиної електронної системи формування списків присяжних, розробка спеціальних освітніх програм для підвищення рівня правової компетентності присяжних, встановлення адекватної оплати їхньої праці та забезпечення належних умов роботи. Перспективи розвитку інституту присяжних в Україні мають базуватися на комплексному підході, що включає вдосконалення законодавчої бази, створення ефективної системи відбору та підготовки присяжних, забезпечення належних матеріально-технічних умов їх роботи та формування високого рівня правової культури суспільства. Україна має потенціал для запровадження моделі присяжних, наближеної до класичної, за якої присяжні самостійно вирішуватимуть питання факту, однак це потребує поступового підходу та врахування специфічних умов розвитку української правової системи в контексті євроінтеграційних процесів та посткризового державотворення.

Успішне реформування цього інституту може стати важливим кроком у процесі зміцнення демократичних засад судочинства та підвищення довіри громадян до системи правосуддя в цілому, що є критично важливим для розбудови правової держави та громадянського суспільства в Україні.

Використана література:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141. Із змін і допов., внес. згідно із законами станом на 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення: 10.06.2025).
2. Белова О. І., Бумага К. Ю. Суд присяжних: досвід іноземних держав та перспективи розвитку в Україні. *International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy*. 2023. Т. 2, № 3. С. 30–44.
3. Колюх В. В. Інститут суду присяжних в Україні в контексті зарубіжного досвіду. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2017. Вип. 131. С. 68–77.
4. Jackson E., Curley L., Leverick F., Lages M. The effect of verdict system on juror decisions: a quantitative meta-analysis. *Psychiatry, Psychology and Law*. 2025. Vol. 32, № 1. P. 23–41. DOI: <https://doi.org/10.1080/13218719.2023.2272912>
5. Юрченко М. М., Ярмач В. Х., Ніцевич А. С. Суд присяжних в Україні та світі: порівняльна характеристика. *Актуальні питання юриспруденції*. 2024. № 4. С. 33–35.

6. Malsch M. Lay adjudication around the world. *Oxford Handbook Topics in Criminology and Criminal Justice*. Oxford : Oxford University Press, 2012. P. 1–16. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199935383.013.016>.
7. Богданов Є. В. Інститут присяжних в Україні: сучасні виклики та перспективи реформування. *Наук. праці Міжрегіон. акад. упр. персоналом. Юрид. науки*. 2025. Вип. 1 (73).
8. Волоско І. Р. Суд присяжних в Україні: особливості формування та діяльності : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 244 с.
9. Колісник О. В. Непрофесійний елемент складу суду у цивільному судочинстві у контексті європейського досвіду. *Держ. будівництво та місц. самоврядування*. 2008. Вип. 15. С. 136–144.
10. Цивільний процес України: проблеми і перспективи : навч. посіб. / за ред. С. Я. Фурси. Київ : Видавець Фурса С. Я. ; КНТ, 2006. 448 с.
11. Сапейко Л. В. Проблематика участі в цивільному судочинстві народних засідателів. *Форум права*. 2015. № 1. С. 295–300.
12. Hans V. P., Diamond S. S., Kutnjak Ivković S., Marder N. S. Judgment by Peers: Lay Participation in Legal Decision Making. *Annual Review of Law and Social Science*. 2024. Vol. 20. P. 141–161. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-041822-025652>
13. Максимович Р. М., Мірінович У. О. Актуальні проблеми функціонування суду присяжних в Україні та шляхи їх вирішення. *Юридичний вісник*. 2021. № 2. С. 123–130.
14. Прилуцький С. В., Капліна О. В. Інститут суду присяжних в Україні: проблеми становлення та розвитку. *Право України*. 2021. № 3. С. 274–290.
15. Тertiшник В. М., Солодков А. А. Суд присяжних: суть ідеї, історичний досвід, перспективи становлення та актуальні проблеми сьогодення. *Право і суспільство*. 2021. № 2. С. 159–166.
16. Погребняк С. О., Овчаренко О. М. Європейські моделі суду присяжних: порівняльно-правове дослідження. *Право і безпека*. 2021. № 2 (81). С. 43–49.
17. Культенко О. В., Ковальова М. В. Міжнародні стандарти функціонування суду присяжних: порівняльно-правовий аналіз. *Наук. записки НаУКМА. Юрид. науки*. 2020. Т. 5. С. 47–53.
18. Котляр Д. О., Кузнецова Л. В. Зарубіжний досвід формування суду присяжних (на прикладі США, Англії, Франції та Німеччини). *Юрид. наук. електрон. журн*. 2024. № 9. С. 376–378.
19. Устінова-Бойченко Г. М., Барабаш Н. О., Привиденцев О. Г. Перспективи розвитку інституту участі громадськості у здійсненні правосуддя в Україні. *Судоустрій. Прокуратура та адвокатура. Серія: Право*. 2021. № 3 (73). С. 101–105.
20. Новиков О. В., Коротун Т. В. Англо-американська модель суду присяжних для України. Досвід США для України. *Молодий вчений*. 2018. № 4 (2). С. 726–729.
21. Конєва Є. М. Становлення суду присяжних у правовій системі Англії. Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. Дню юриста (Суми, 2022 р.). Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022. 300 с.
22. Бурій А. Міжнародний досвід діяльності інститутів мирового судді, суду присяжних, народних засідателів та пропозиції щодо можливостей його застосування в Україні. Львів : Регіональний громадський фонд «Право і Демократія». 2009. 131 с.
23. Єрмолаєв В. В. Суд присяжних в Україні: історико-правові аспекти (до 150-річчя судової реформи 1864 р.). *Вісник Нац. акад. прав. наук України*. 2014. № 2 (77). С. 27–41.
24. Москвич Л. М., Іваницький С. О., Русанова І. О. Суд присяжних: теорія і практика : монографія. Харків : Право, 2009. 178 с.
25. Городовенко В. В. Перспективи розвитку суду присяжних в Україні. *Слово Нац. школи суддів України*. 2012. № 1 (30). С. 6–15.

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. No. 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996 No. 254k/96-VR]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, No. 30, Art. 141. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp> (accessed: 10.06.2025) [in Ukrainian].
2. Bielova, O. I., & Bumaha, K. Yu. (2023). Sud prysiazhnykh: dosvid inozemnykh derzhav ta perspektyvy rozvytku v Ukraini [Trial by Jury: Foreign Experience and Prospects for Development in Ukraine]. *International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy*, Vol. 2, No. 3, pp. 30–44 [in Ukrainian].
3. Koliukh, V. V. (2017). Instytut sudu prysiazhnykh v Ukraini v konteksti zarubizhnoho dosvidu [The Institution of the Jury in Ukraine in the Context of Foreign Experience]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, Issue 131, pp. 68–77 [in Ukrainian].

4. Jackson, E., Curley, L., Leverick, F., & Lages, M. (2025). The effect of verdict system on juror decisions: A quantitative meta-analysis. *Psychiatry, Psychology and Law*, Vol. 32, No. 1, pp. 23–41. <https://doi.org/10.1080/13218719.2023.2272912>.
5. Yurchenko, M. M., Yarmak, V. Kh., & Nitsevych, A. S. (2024). Sud prysiazhnykh v Ukraini ta sviti: porivnialna kharakterystyka [Trial by Jury in Ukraine and the World: A Comparative Characteristic]. *Aktualni pytannia yurysprudentsii*, No. 4, pp. 33–35 [in Ukrainian].
6. Malsch, M. (2012). Lay adjudication around the world. *Oxford Handbook Topics in Criminology and Criminal Justice*. Oxford : Oxford University Press, pp. 1–16. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199935383.013.016>.
7. Bohdanov, Ye. V. (2025). Instytut prysiazhnykh v Ukraini: suchasni vyklyky ta perspektyvy reformuvannia [The Institution of the Jury in Ukraine: Current Challenges and Prospects for Reform]. *Naukovi pratsi Mizhr. akademii upr. personalom. Yurydychni nauky*, Issue1 (73) [in Ukrainian].
8. Volosko, I. R. (2017). Sud prysiazhnykh v Ukraini: osoblyvosti formuvannia ta diialnosti: monohrafiia [Trial by Jury in Ukraine: Formation and Functioning: Monograph]. Lviv : LNU imeni Ivana Franka. 244 p. [in Ukrainian].
9. Kolisnyk, O. V. (2008). Neprofesiyni element skladu sudu u tsyvilnomu sudochynstvi u konteksti yevropeiskoho dosvidu [Lay Elements in Civil Proceedings in the Context of European Experience]. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriadiuvannia*, Issue 15, pp. 136–144 [in Ukrainian].
10. Fursa, S. Ya. (Ed.). (2006). Tsyvilnyi protses Ukrainy: problemy i perspektyvy: navchalnyi posibnyk [Civil Procedure of Ukraine: Problems and Prospects: Textbook]. Kyiv : Vydavets Fursa S. Ya. KNT. 448 p. [in Ukrainian].
11. Sapeiko, L. V. (2015). Problematyka uchasti v tsyvilnomu sudochynstvi narodnykh zasidateliv [Issues of Participation of Lay Assessors in Civil Proceedings]. *Forum prava*. No. 1, pp. 295–300. [in Ukrainian].
12. Hans, V. P., Diamond, S. S., Kutnjak-Ivković, S., & Marder, N. S. (2024). Judgment by Peers: Lay Participation in Legal Decision Making. *Annual Review of Law and Social Science*. Vol. 20, pp. 141–161. <https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-041822-025652>.
13. Maksymovych, R. M., & Mirinovych, U. O. (2021). Aktualni problemy funktsionuvannia sudu prysiazhnykh v Ukraini ta shliakhy yikh vyryshennia [Current Problems of Functioning of the Jury Court in Ukraine and Ways to Solve Them]. *Yurydychnyi visnyk*. No. 2, pp. 123–130 [in Ukrainian].
14. Pryluts'kyi, S. V., & Kaplina, O. V. (2021). Instytut sudu prysiazhnykh v Ukraini: problemy stanovlennia ta rozvytku [The Institution of the Jury in Ukraine: Problems of Formation and Development]. *Pravo Ukrainy*, No. 3, pp. 274–290 [in Ukrainian].
15. Tertyshnyk, V. M., & Solodkov, A. A. (2021). Sud prysiazhnykh: sut idei, istorychnyi dosvid, perspektyvy stanovlennia ta aktualni problemy sohodennia [Jury Court: The Essence of the Idea, Historical Experience, Prospects and Current Issues]. *Pravo i suspilstvo*, No. 2, pp. 159–166 [in Ukrainian].
16. Pohrebniak, S. O., & Ovcharenko, O. M. (2021). Yevropeiski modeli sudu prysiazhnykh: porivnialno-pravove doslidzhennia [European Models of Jury Courts: Comparative Legal Study]. *Pravo i bezpeka*, No. 2 (81), pp. 43–49 [in Ukrainian].
17. Kulenko, O. V., & Kovaliova, M. V. (2020). Mizhnarodni standarty funktsionuvannia sudu prysiazhnykh: porivnialno-pravovy analiz [International Standards for the Functioning of the Jury Court: A Comparative Legal Analysis]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky*, Vol. 5, pp. 47–53 [in Ukrainian].
18. Kotliar, D. O., & Kuznetsova, L. V. (2024). Zarubizhnyi dosvid formuvannia sudu prysiazhnykh (na prykladi SSHA, Anhlii, Frantsii ta Nimechchyny) [Foreign Experience of Forming Jury Courts (on the Example of the USA, England, France and Germany)]. *Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal*, No. 9, pp. 376–378 [in Ukrainian].
19. Ustinova-Boichenko, H. M., Barabash, N. O., & Pryvydentsev, O. H. (2021). Perspektyvy rozvytku instytutu uchasti hromadskosti u zdiisnenni pravosudiva v Ukraini [Prospects for the Development of the Institution of Public Participation in the Administration of Justice in Ukraine]. *Sudoustrii. Prokuratura ta advokatura. Seriia: Pravo*, No. 3 (73), pp. 101–105 [in Ukrainian].
20. Novykov, O. V., & Korotun, T. V. (2018). Anhlo-amerykanska model sudu prysiazhnykh dlia Ukrainy. Dosvid SSHA dlia Ukrainy [Anglo-American Model of Jury Court for Ukraine: US Experience for Ukraine]. *Molodyi vchenyi*, No. 4 (2), pp. 726–729 [in Ukrainian].
21. Koneva, Ye. M. (2022). Stanovlennia sudu prysiazhnykh u pravovii systemi Anhlii [Formation of the Jury Court in the Legal System of England]. In *Realii ta perspektyvy rozbudovy pravovoi derzhavy v Ukraini ta sviti: materialy V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, prysviachenoii Dniu yurysta (Sumy, 2022 r.)*. Sumy: Vydavnytstvo SumDPU imeni A. S. Makarenka, 300 p. [in Ukrainian].

22. Buriy, A. (2009). Mizhnarodnyi dosvid diialnosti instytutiv myrovoho suddi, sudu prysiazhnykh, narodnykh zasidateliv ta propozytsii shchodo mozhlyvosti yoho zastosuvannia v Ukraini [International Experience of the Institutes of Magistrates, Jury Courts, and Lay Assessors and Proposals for Their Implementation in Ukraine]. Lviv: Rehionalnyi hromadskyi fond "Pravo i Demokratii", 131 p. [in Ukrainian].
23. Yermolaiev, V. V. (2014). Sud prysiazhnykh v Ukraini: istoryko-pravovi aspekty (do 150-richchia sudovoi reformy 1864 r.) [Jury Court in Ukraine: Historical and Legal Aspects (on the 150th Anniversary of the 1864 Judicial Reform)]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, No. 2 (77), pp. 27–41 [in Ukrainian].
24. Moskvych, L. M., Ivanytskyi, S. O., & Rusanova, I. O. (2009). Sud prysiazhnykh: teoriia i praktyka: monohrafiia [Jury Court: Theory and Practice: Monograph]. Kharkiv: Pravo, 178 p. [in Ukrainian].
25. Horodovenko, V. V. (2012). Perspektyvy rozvytku sudu prysiazhnykh v Ukraini [Prospects for the Development of the Jury Court in Ukraine]. *Slovo Natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy*, No. 1 (30), pp. 6–15 [in Ukrainian].

Yakymets S. Comparative Legal Analysis of Jury Trial Models in Foreign Jurisdictions: Experience for Ukraine

The article is devoted to a comprehensive comparative legal analysis of various models of jury trials in foreign jurisdictions, with the aim of identifying optimal pathways for the development of this institution in Ukraine.

The study examines two main global models of jury trials: the Anglo-American (classical) model and the continental (mixed) model, analyzing their operational features and legal regulation.

The analysis of international experience demonstrates the diversity of approaches to organizing citizen participation in the administration of justice – from the classical British system with full autonomy of juries in determining facts to continental models, where questions of fact and law are jointly decided by professional judges and jurors. Particular attention is paid to empirical studies on the effectiveness of different verdict systems, including a comparison between the Scottish three-verdict system and the traditional Anglo-American two-verdict system.

The authors analyze the current state of the jury institution in Ukraine, which reflects a shift toward the continental tradition, with the formation of panels consisting of two professional judges and three jurors. Key issues in the functioning of the Ukrainian jury system are identified, including organizational shortcomings in the formation of jury lists, a low level of legal culture, and the need to consider the specific conditions of wartime and the post-war period.

The study substantiates the need for a systemic approach to reforming the jury institution in Ukraine. This includes creating a unified electronic system for compiling jury lists, developing targeted educational programs, ensuring adequate financial support, and expanding the range of cases eligible for jury consideration. It is concluded that the successful implementation of such reforms would contribute to strengthening public trust in the judiciary and reinforcing the democratic foundations of justice.

Key words: jury trial, Anglo-American model, continental model, comparative jurisprudence, judicial reform, citizen participation in justice, international experience, justice, judicial proceedings, democratization of the judicial system.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.08.2025

Дата публікації: 31.10.2025

НАШІ АВТОРИ

БОРОВИК АНДРІЙ
ВОЛОДИМИРОВИЧ

доктор юридичних наук, доцент, віце-президент з наукової роботи, Науково-дослідний інститут публічного права
aborovychok@gmail.com

КОВАЛЬЧУК ДМИТРО
АНАТОЛІЙОВИЧ

студент I курсу юридичного факультету, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
dkov12@gmail.com

РЯБИХ НАТАЛІЯ
ВОЛОДИМИРІВНА

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права, Луцький національний технічний університет
n.riabych@lntu.edu.ua

РЯБЧУК ОЛЕСЬ

аспірант кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, старший юрист практики корпоративного права, злиттів та поглинань, адвокат, Адвокатське об'єднання «Гвоздів та Оберкович»
oles.ryabchuk@gmail.com

ЯКИМЕЦЬ СЕРГІЙ
СЕРГІЙОВИЧ

аспірант кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін, Навчально-науковий інститут права та політології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
s.s.yakymets@udu.edu.ua

OUR AUTHORS

- BOROVYK ANDRII Doctor of Law, Associate Professor, Vice-President for Scientific Work, Research Institute of Public Law
aborovychok@gmail.com
- KOVALCHUK DMYTRO 1st year student at the Faculty of Law, Taras Shevchenko National University of Kyiv
dkov12@gmail.com
- RIABCHUK OLES Postgraduate student at the Department of Law and Industry Legal Disciplines, Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University, Senior Lawyer in Corporate Law, Mergers and Acquisitions Practice, Attorney, Gvozdiy and Oberkovych Law Firm
oles.ryabchuk@gmail.com
- RIABYKH NATALIYA Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Law, Lutsk National Technical University
n.riabych@lntu.edu.ua
- YAKYMETS SERHII Postgraduate Student at the Department of Jurisprudence and Sectoral Legal Disciplines, Educational and Scientific Institute of Law and Political Science of Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University
s.s.yakymets@udu.edu.ua

ЗМІСТ**Боровик А. В., Ковальчук Д. А.**

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АСПІРАНТУРИ В УКРАЇНІ.....3

Riabykh N.

MODELING CRIMINOGENIC THREATS IN THE TRANSPORT INFRASTRUCTURE:

CURRENT STATE AND PROSPECTS10

Рябчук О. О.ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....22**Якимець С. С.**

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ СУДУ ПРИСЯЖНИХ У ЗАРУБІЖНИХ

ЮРИСДИКЦІЯХ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ.....30

НАШІ АВТОРИ.....41

CONTENT

Borovyk A. V., Kovalchuk D. A.

ADMINISTRATIVE-LEGAL REGULATION OF POSTGRADUATE STUDIES IN UKRAINE..... 3

Riabykh N.

MODELING CRIMINOGENIC THREATS IN THE TRANSPORT INFRASTRUCTURE:
CURRENT STATE AND PROSPECTS.....10

Riabchuk O.

PROPOSALS FOR IMPROVING ADMINISTRATIVE AND LEGAL SUPPORT
OF HEALTHCARE UNDER MARTIAL LAW..... 22

Yakymets S.

COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF JURY TRIAL MODELS IN FOREIGN JURISDICTIONS:
EXPERIENCE FOR UKRAINE..... 30

OUR AUTHORS.....42

НОТАТКИ

Наукове видання

**НАУКОВИЙ ЧАСОПИС
УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА**

Серія 18. Право

Випуск 46

Матеріали подані мовою оригіналу

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

Підписано до друку 31.10.2025.

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 5,34. Обл.-вид. арк. 4,24.

Замов. № 1025/835. Наклад 300 прим.

Віддруковано з оригіналів

Видавничий дім «Гельветика»

73021, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.